

ZAPISI

Marinka Dražumerič

GOSPODARSKO ŽIVLJENJE V BELI KRAJINI MED 1. SVETOVNO VOJNO

Rada bi predstavila gospodarsko življenje ljudi, ki so za časa 1. svetovne vojne živeli v zaledju, daleč od front in niso bili neposredno vpleteni v vojno viхро. Posredno pa so še kako občutili vso težo, ki jo je v življenje prineslo štiriletno vojskovanje. Poleg vojaških naborov so se vrstila zbiranja za potrebe Rdečega križa, ranjencev, beguncev; temu so sledile obvezne oddaje konj, živine, žita. V članku sem se omejila na čas od jeseni leta 1914 do začetka leta 1919; krajevno na župnijo Adlešiči in za primerjavo na mesto Črnomelj. Glavni vir sta mi bili kroniki župnije Adlešiči in župnije Črnomelj, za preverjanje nekaterih podatkov so služile Dolenjske novice.

Kroniko župnije Adlešiči je vsa leta svojega službovanja vestno pisal Ivan Šašelj (1859—1944), zgodovinski pisec in zbiralec ljudskega blaga. Osnovno šolanje je končal v Mokronogu in Ljubljani, gimnazijo v Novem mestu, teologijo v Ljubljani. Kot kaplan je dve leti služboval na Otočcu, nato pa večino življenja župnikoval v Adlešičih. Kot upokojenec je pomagal na župniji v Šentlovrencu ob Temenici, kjer je tudi umrl. Bil je vnet zbiralec narodnih pesmi, pregovorov in rekov, vraž, pravljic, običajev, slovarskega gradiva in opazovalec živalskega in rastlinskega sveta. Predmete je zbiral za deželni muzej Rudolfinum v Ljubljani, največ dele belokranjske noše (avbe, peče, pasove, čutare, svatovske robce in otirače, pisanice); članke je objavljал v Domoljubu, Slovencu, Bogoljubu, Mladini, Ameriškem Slovencu, Kočevskem Slovencu, Kmečki ženi, Etnologu, Carnioli in Lovcu. Gradivo iz duhovnega zaklada Belokranjcev je izdal v Bisernicah iz belokranjskega narodnega zaklada (I, 1906; II, 1909). Izdal je še Zgodovino Šempeterske fare pri Novem mestu (1886) in Zgodovino Adlešičke fare na Belokranjskem (1887). Pri pisanju in objavljanju je Šašelj ostal izrazit opazovalec in ne raziskovalec. Vestno je zapisoval vse, kar je videl in slišal, a pri tem se ni dosti poglobljal v gradivo. Tako je tudi v Kroniko župnije Adlešiči zapisoval pomembne dogodke iz cerkvenega in posvetnega življenja faranov, pa tudi gospodarsko življenje in opažanja o živalih, rastlinah in vremenu. Gradiva se je nabralo kar za šest zajetnih rokopisnih zvezkov, ki jih hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

Kronika župnije Črnomelj je po obsegu dosti bolj skromna, pogosto omejena na nasprotovanja med cerkvijo in meščani. Za razliko od adlešičke, ki je pisana v lepi tekoči slovenščini, je črnomaljska na začetku pisana v nemščini, kasneje sicer v slovenščini, a ta je marsikje okorna in slovnično nepravilna. Tako izdaja, da njeni pisci niso bili Slovenci, saj je bila župnija inkorporirana nemškemu viteškemu redu, duhovniki so prihajali, sodeč po priimkih, največ iz Češke. V letih 1911—1923, torej tudi med 1. svetovno vojno, je župnijo upravljal p. Kazimir Kosobud.

Šašelj je ob zapisovanju vojnih dogodkov ostal nepristranski, ni komentiral, še manj kritiziral odločitve vlade. V črnomaljski kroniki pa zasledimo marsikatero bodigo in ironično misel na račun vlade in vojske ter njihovih odlokov.

Zbiranje za potrebe vojske

Avstroogrška je stopila v vojno julija 1914. Po napovedih je bilo pričakovati, da se bo vojna kmalu končala, a se je vlekla in vlekla. Bitke so sicer potekale na frontah daleč od Bele krajine, toda ljudje so bili zaradi vojne kljub temu močno prizadeti. Propagandni stroj je napihoval premoč avstrijske vojske in poveličeval uspehe na bojiščih. Toda že v jeseni se je pričelo zbiranje raznih dobrin kot pomoč vojakom in ranjencem. Pri tem moramo ločiti prostovoljne prispevke in obvezno oddajo.

Prostovoljni prispevki

Prostovoljne prispevke so množično zbirali predvsem v prvem letu vojne. Na pobudo duhovnikov, društev in posameznikov so ljudje darovali presno in suho sadje za ranjence, zbirali denar za Rdeči križ in begunce, šolska mladina je zbiralа robidovje za čaj, šivala podplate ipd.

Marsikdaj je bilo zagnano zbiranje deležno pikrih pripomb. Tako tudi zbiranje robidovja: »V novembru so se šele spomnili, da bi bilo dobro, če bi vojaki kakšen čaj dobili in naenkrat je bilo ukazano, naj šolski otroci brž nabirajo robidovje. Nabrali

so ga nekaj, pa če so vojaki za to hvaležni bili, da so jim staro listje poslali, se dvomi.¹

Ko se je bližala zima, so bile razmere na bojiščih, zlasti v Galiciji, vedno težje in »ker je slovenska intendantca menda mislila, da bo vojska samo kakih 14 dni za to so pozabili na zimsko spodnjo obleko še le, ko je začel mraz pritiskati, so začeli prositi volno in volneno obleko. Izobraževalno društvo, dekleta, so napletle precej stvari, pa je vendarle od vlade prišel opomin, da se premalo stori.«² V Adlešičih je bilo v nedeljo 24. januarja 1915 »vsled ukaza prečast. Knezoškofijstva darovanje ali offer v ta namen, da se preskrbijo v vojni se nahajajoča krdela z gorkim zimskim perilom in z sredstvi proti mrazu.«³

»Ker so vojaki prezebali in so čevlje raztrgali, so se zmislili na neko dansko iznajdbo, da se lahko s papirjem pomaga in za to je na šolska vodstva prišel ukaz naj otroci brž šivajo papirnate podplate, kateri se lahko uložijo v čevlje. Naredili so jih okoli 8000 (6 ali 8 časopisnih listov se sešije skupaj in se podplat izreže). Hoteli so imeti tudi papirnate deke (močno zmečkani časniki se položijo eden vrh drugega, da se vežejo 8 leg in vse skupaj sešije).«⁴

Prava euforija zbiranja hrane za vojaštvo je izbruhnila maja 1915, ko je Avstrija stopila v vojno z Italijo. Takrat so z južnega (srbskega) bojišča vozili skozi Belo krajino vlaki vojake proti Italiji. Ob tej priliki je »belokranjsko ljudstvo na več postajah, kakor v Gradacu in posebno v Črnomlju pogostovalo vojaštvo s kruhom, mesom, juho, jajci, rakijo in vinom. Pri tej priliki so se posebno odlikovale črnomaljske gospe in gospodične. Nabirali pa so za te vojake tudi po drugih župnijah in jim potem delili nabrane darove. Bili so tudi v Adlešičih in sosednjih vaseh trije fantje iz Gradaca, ki so nabirali darove za naše vojake med drugim tudi fižol, ki so jim ga potem kuhali, in suhe slive, pa tudi moko za kruh. Tudi iz Dragatuša, Vinice idr. so nosili na črnomaljski kolodvor darove potujočim vojakom. Neko dekle je iz Podzemlja vozila na vozičku na kolodvor v Gradacu kruh, ki ga je nabrala za vojake po hišah. Na Krasincu pa sta neki dve dekleti nabrali in skuhalo krompirja in ga odnesli dva jerbasa v Gradac vojakom.«⁵

Sredi novembra 1915 je vlada zaukazala, »da mora vsak otrok v šoli enemu vojaku na fronti poslati božično darilo, en žepni robec, škatljico žveplenk in 3 šivanke, 3 knofeljce, par mebur nitij in 3 knofe, kje to hočejo dobiti nihče ne vpraša.«⁶

Oktobra 1916 se je znova »začelo nabiranje za razne fonde. Šola je nabrala s prodajanjem znakov 400 K, v cerkvi se je nabralo 50 K. Nabiranje brez konca in kraja.«⁷

Vsa leta vojne so Belokranjci zbirali prostovoljne prispevke za Rdeči križ. Na Vinici so v jeseni leta 1914 »ustanovili pomožni odbor za Rdeči križ, in za rodbine vpoklicanih rezervnikov. Nabrali smo okoli 450 kron denarja in dva zaboja domačega platna. Plaht je bilo darovanih okoli 160. Sadja se je od tu poslalo tri težke vozove.«⁸ V Adlešičih pa so od začetka vojne do 31. decembra 1914 nabrali za Rdeči križ 38,88 K.⁹

Vas	Šenica v mer- nikih	Soržica v mer- nikih	Suho sadje v mer- nikih	Platno v metrih	Otirače	Bune	K, h
Adlešiči	1 1/4	—	1/4	2 1/2	5	—	5,40
Gorenjci	—	1	—	2	—	—	2,64
Vrhovci	1/2	1/4	1	5 1/2	6	2	5,00
Sela	1 1/2	—	1/2	3 1/2	3	—	1,40
Purga	1	—	malo sliv	2	—	1	4,60
Dolenjci	2	—	—	—	3	—	5,30
Fučkovci	2	1/2	—	—	—	—	2,20
Skupaj	8 1/4	2 3/4	2	15 1/2	17	3	26,54

¹ Kronika župnije Črnomelj, dalje KČ, 1915. Kronika za leta med 1. svetovno vojno nima oštevilčenih strani, zapise enega leta označuje letnica, tej sledijo ponekod posamezni datumi.

² ibidem.

³ Kronika župnije Adlešiči, dalje KA, zv. IV, str. 233.

⁴ KČ 1915.

⁵ KA IV, 264–265.

⁶ KČ 18. 11. 1915.

⁷ KČ 8. 10. 1916.

⁸ Belokranjski vestnik. Vinica. Dolenjske novice, dalje DN, 2. 10. 1914.

⁹ KA IV, 213.

Septembra 1915 so po vaseh adlešičke občine nabirala dekleta darove za okrepčevalno postajo na kolodvoru v Postojni »za ranjene in bolne vojake, ki se vozijo iz južnega t. j. italijanskega bojišča.«¹⁰ Razpredelnica kaže, koliko so nabrale po posameznih vaseh.

V Črnomlju so za okrepčevalno postajo v Postojni nabrali »čez 300 K denarja, 530 kil pšenice, 200 kil sušja, 3 flaše žganja in 3 vina.«¹¹

Za Rdeči križ je bil namenjen tudi ves dohodek od igre, ki jo je 1915 uprizorilo Izobraževalno društvo v Črnomlju in sicer 96 K.¹² Za potrebe Rdečega križa je bil namenjen tudi izkupiček od prodaje »črnorumenih kokard, knofov s podobo cesarjevo in vljak s podobami obeh cesarjev.«¹³

Leta 1916 je bil organiziran teden Rdečega križa. V Črnomlju so ob tej priložnosti pripravili »cvetlični dan, prodajo domačih in umetnih cvetk in patriotičnih znakov po šolski mladini pod nadzorstvom učiteljstva. Nabirali so se tudi člani za Rdeči križ, raznašale nabiralne pole in prijave z dotičnimi vpisanimi doneski ter nabirali prosti prispevki v puščice.«¹⁴ V hotelu Lackner je bil koncert, ki ga je zaključil srečolov. Čisti dohodek 502,46 K je bil namenjen za potrebe Rdečega križa. Julija je »Marijina družba nabrala za Rudeči križ 23 K.«¹⁵ V občini Vinica so v tem tednu nabrali 900 K. »Odlikovala se je posebno preloška fara, kjer se je med dobrimi 600 dušami nabralo 214,12 K.«¹⁶ V občini Lokvica nad Metliko pa so v tednu Rdečega križa nabrali 800,92 K.¹⁷

Denarne prispevke za potrebe Rdečega križa so po »ukazu preč. kn. škof.«¹⁸ pobirali tudi v cerkvah. V Adlešičih so jih od 1914, tako kot v vsej semiški dekaniji, pobirali vsako zadnjo nedeljo v mesecu. Do 14. aprila 1916 se je v puščico nabralo 95 K; do konca leta pa je župnija darovala 153,20 K in posebej za »Rudeči križ bolgarski« še 20 K.¹⁹

Prispevke za Rdeči križ je daroval ob različnih priložnostih, predvsem patriotičnih, tudi Šašel sam. Tako je 9. decembra 1916 poslal okrajnemu glavarstvu »zopet 50 K od veselja, da je naš novi cesar tako častno odlikoval naš slavn 17. polk s tem, da mu je dal za imejitelja svojega prvorojenca, torej cesarjeviča, in ker naša armada tako zmagoslavno prodira proti verolomni Romuniji. — 4. oktobra pa je bil poslal tudi 50 K v čast godu pok. svitl. cesarja. — Lani 2. decembra pa je poslal 68 K v proslavo 68. letnega nastopa vlade pok. svitl. cesarja. — 26. avgusta leta 1915 pa je poslal za Spominski list Rdečega križa tudi 50 K. Razun teh večjih zneskov pa je pošiljal večkrat še manjše zneske po 10—20 K, vsega skupaj čez 100 K.«²⁰

Bela krajina je za potrebe ranjencev in beguncev zbrala veliko. Že do srede decembra 1914 se je »skazala v vseh ozirih: v manifestacijah in v darovih... Iz Bele krajine je šlo v dobre (vojne) namene 2 vagona sadja (sliv, hrušk, breskev, jabolk) in da je ta politični okraj dal sadja menda toliko, kot vsi drugi na Kranjskem! Pa tudi v denarju je Bela krajina precej vrgla... No in posojila (vojnega) je podpisala po moji cenitvi blizu 1/2 milijona. Ali ni to lepo za naše siromašne razmere! Brez industrije, brez več. obrti in trgovine, sami kmetje! Ko bi na ta način proporcijalno dajali vsi kmetjski kraji (sloji) Avstrije, bi sami oni spravili milijardo skupaj.«²¹

Prostovoljni darovi so bili veliki tudi v kasnejših letih. V župniji Adlešiči so do 31. decembra 1916 zbrali 606,98 K:

	K, v
za ustanovo za vdove in sirote	25
za Rdeči križ	153,60
za bolgarski Rdeči križ	20
za božične darove	30
za Poljake	94,86
za goriške begunce	56,32
za invalide	59,66
za družine rezervistov	37
za zimsko obleko armadi	40
za 32 spominskih listov	64
za Rdeči križ v Postojni v gotovini	26,24

¹⁰ KA IV, 295.

¹¹ KC 10. 10. 1915.

¹² ibidem.

¹³ ibidem.

¹⁴ Dopisi. Iz Črnomlja. DN 18. 5. 1916.

¹⁵ KC 16. 7. 1916.

¹⁶ Belokranjski vestnik. Vinica. DN 1. 6. 1916.

¹⁷ Belokranjski vestnik. Na Suhoru. DN 1. 6. 1916.

¹⁸ KA V, 5.

¹⁹ KA V, 40.

²⁰ KA V, 17.

²¹ KA IV, 208—209. Citat je odlomek iz osebnega pisma, ki ga je 18. 12. 1914 pisal Šašlju Silvester Domicelj, okrajni glavar v Črnomlju.

V robi so darovali še »11 mernikov šenice in rži, 2 mernika suhega sadja, oktobra 1914 še 2 velika voza svežega sadja za vojne namene in potrebe. Toliko pod župnikovim vodstvom. Nabirala sta še oba župana in še nekatere privatne osebe, posebno platno in otirače.«²²

Poleg prispevkov, ki so jih nabrali farani, je Šašel sam daroval še 1324 K:

	K
za Rdeči križ skupaj	320
za gališke begunce	50
za goriške begunce	30
za Poljake	50
za družine vpoklicanih	40
za vojaški list Pozdravi iz domovine	10
vojakom odhajajočim z doma	40
vojnoscrbn. zavodu za razglednice	44
za pozidanje porušene cerkve na Sv. gori	100
mesečna podpora družinam sorodnikov, katerih očetje so v vojski	560
več vojakom o raznih prilikah v hrani, kruhu, vinu itd.	80

»To pa še niso vsi izdatki vsled vojske. Sem bi se prištelo lahko tudi 50 K, katere je podaril župnik leta 1915. Dol. Novicam, da ne bi ta za Dolenjce toliko potreben list morda prenehal. Podpiral je tudi begunce, nastanjene pri nas, in jim daroval moke, kruha, vina idr. Sploh ga stane vojska prav veliko. Že prvi mesec vojske je izdal 100 K.«²³

Leta 1917 je župnija Adlešiči darovala:

	K
za vojni spomenik na Hrvaškem	25
za vojne darove	10
za poškod. v Koroški Beli	32
za vojne grobove	36
za invalide	53
za Rdeči križ	140

Župnija je darovala 296, župnik sam pa še 1012 K:

	K
za dijaško ustanovo v Novem mestu	20
za vojni spomenik	10
za vojaško berivo	20
za vojaški list Pozdravi iz domovine	10
za vojne domove	12
za invalidni dom v Beli krajini	50
društvu Dobrodelnost	20
različna podpora beguncem	96
sorodnikom	484
vojakom ob različnih prilikah v denarju, hrani, vinu in komisijam	290

Leta 1917 je ena izmed postavk, za katero je Šašel daroval denar, tudi invalidni dom v Beli krajini. Pobudo za njegovo ustanovitev je dal feldmaršal vojvoda Evgen, namenjen pa naj bi bil bivanju invalidnih vojakov po končani vojni. Odbor se je sestel julija in poslal župnim uradom po Kranjskem in »različnim privatnim osebam«²⁴ prošnje za zbiranje denarne pomoči. Januarja leta 1918 je »dovolilo preč. Knezoškofijstvo, da se zadnjo nedeljo v mesecu po župnijah semiške dekanije ne pobira za invalide sploh, ampak samo za invalidni dom.«²⁵ Šašel je prostovoljne prispevke za dom pobiral tudi pri razdeljevanju vojaških podpor. Januarja 1918 je tako nabral 235 K, ki so jih darovali: 25 K Peter Rauch, lastnik gradu Pobrežje, v cerkvi se je nabralo 85, pri delitvi vojaških podpor 25 in v puščico 25 K, Šašel sam pa je prispeval še 100 K.²⁶

²² KA IV, 318.

²³ KA V, 42.

²⁴ KA V, 145–146.

²⁵ ibidem.

²⁶ KA VI, 18–19.

Leta 1918 so farani župnije Adlešiči darovali za potrebe vojske 581 K:

	K
nekdo za Rdeči križ	20
za obnavljanje Goriške	84
za slepce in invalide	64
za vojne sirote	30
za belokr. invalidni dom	383

Poleg teh prispevkov je Šašelj sam daroval še 844 K:

za belokranjski invalidni dom	100
za begunce	50
za dolenske slepce	20
za obnavljanje Goriške	100
za slovenske slepce	10
za vojne sirote	30
za razglednice	4
za podporo sorodnikom	540

»V tem pa niso všteti stroški, katere je imel z različnimi vojaki, bodisi z domačimi ali tujimi, ki so ga obiskovali, s katerimi je imel tudi obilo stroškov, ko je vse tako drago in posebno še vino. Odkar pa imamo svojo državo in vlado, daroval je 19. novembra Narodn. Svetu 500 K.«²⁷

Poleg nabiralnih akcij za potrebe vojaštva, Rdečega križa, beguncev ipd., je vlada razpisala tudi vpisovanje vojnih posojil. Točnih podatkov o tem, koliko so jih vpisali Belokranjci, nisem dobila. Zaenkrat so znani le podatki, da so za 1. vojno posojilo leta 1914 vpisali v občini Vinica 64.500 K,²⁸ celotnega posojila pa je bilo v Beli krajini vpisanega za okoli pol milijona kron.²⁹ Ob 3. vojnem posojilu oktobra 1915 so Belokranjci vpisali 578.450 K.³⁰ Za 4. vojno posojilo spomladi leta 1916 je Hranilnica in posojilnica na Suhorju pri Metliki vpisala 7.500 K, druge stranke pri njej pa 10.900 K.³¹ Pri 5. posojilu v jeseni istega leta je župnik iz Črnomlja vpisal denar, ki ga je dobila župnija za oddane zvonove.³² V tem letu je Šašelj vpisal 800 K vojnega posojila, a ni točno navedeno kdaj.³³ Za 6. in 7. vojno posojilo leta 1917 so vpisali v Adlešičih 496 K, od tega Šašelj 200 K in ostali farani 296 K.³⁴ Za 7. vojno posojilo so znani podatki iz Črnomlja, kjer je mestna občina vpisala 18.000 K; »Andrej Lackner, Črnomelj, 3000 K; Peter Bukovec, Čepelj 15, 2000 K; Anton Butala, Vranoviči 3, 1000 K; Jožef Malerič, Vidoši 47, 1000 K; Janez Jerman, Mihela vas 3, 1000 K; Peter Svetič, 1000 K; Antonija Grahek, Otavec 7, 1000 K; Janez Svetec, Tanča gora 5, 1000 K; Kump-Šikonja, Stražni vrh, 2000 K.«³⁵

Obvezne oddaje

Poleg prostovoljnih prispevkov, nabiranja denarja in živil za Rdeči križ in vpisovanja vojnih posojil so bile od leta 1915 za potrebe države organizirane tudi obvezne oddaje žita, sena, živine in krompirja. Te oddaje so bile v bistvu odkupi, saj so kmetje vse, kar so oddali, dobili plačano. Ker pa so bile oddaje dokaj pogoste, so zlasti takrat, ko je bila letina slaba, predstavljale za kmečko prebivalstvo veliko breme. Zato so ljudje sčasoma »postali za vse apatični, zahteva se od njih vse mogoče, jemlje pa se njim vse, zahteva se intenzivno obdelovanje, vzamejo jim pa vile in delovne moči... Žandarji stikajo za vsakim zrnem...«³⁶

Najprvo, že 27. oktobra 1914 je bila »konjska mobilizacija, vsled katere so morali ta dan prignati svoje konje v Črnomelj vsi posestniki, katerih konji so bili pri konjskem naboru spoznani sposobne za vojsko. Od nas so jih odgnali in oddali: iz adleške občine 4 gospodarji, od teh 2 iz Bojancev, iz tribuške občine pa 2.«³⁷

Napoved obveznih oddaj živil je bil »splošen popis žita, krompirja in moke«,³⁸ ki ga je »glede na ukaz c. kr. ministerstva za notranje zadeve«³⁹ in objavo okrajnega glavarstva opravilo 2. decembra 1914 županstvo v Adlešičih. »Vsakdo je dolžan najaviti koliko žita, omlačenega in neomlačenega in koliko moke ima, naj bo na svojem domu, ali drugod n. pr. v malenci i. t. d. Tudi naročeno blago, ki je na poti (železnici itd.) se

²⁷ ibidem.

²⁸ Iz Vinice. Belokranjski vestnik. DN 11. 12. 1914.

²⁹ gl. op. 21.

³⁰ KA IV, 318.

³¹ gl. op. 17.

³² KČ 9. 12. 1916.

³³ KA V, 135.

³⁴ KA V, 136.

³⁵ Iz Črnomlja. Dopisi, DN 17. 1. 1918.

³⁶ KČ 22. 11. 1916.

³⁷ KA IV, 193—194.

³⁸ KA IV, 204.

³⁹ ibidem.

mora najaviti... Pripomni se: prazna je sumnja, da se bodo zaloge žita, krompirja itd. pobrale. Vse zaloge se puste vsakemu, kjer so, popišejo se le zaradi kakšne lakote.⁴⁰

Popis zalog so ponovili 1. marca 1915. Takrat so popisovali pšenico, rž, ječmen, oves, staro in novo turščico in moko iz tega žita. Svoje zaloge je moral naznaniti vsakdo, čigar zaloge so bile večje od 20 kilogramov. Za morebitno izogibanje obema popisoma so bile zagrožene visoke denarne kazni.

29. aprila je Zadružna zveza iz Ljubljane poslala župniku v Adlešiče obvestilo o rekviziciji koruze v Beli krajini in sicer po »odredbi tukajšnje deželne vlade in okr. glavarstva Črnomelj.«⁴¹ Odkupne cene žita »so se določile kolikor mogoče visoko, da se kmetje — producentje ne morejo glede cen pritoževati,«⁴² saj je bila odkupna cena »dosti višja nad maksimalno ceno.«⁴³ Tako je bila cena za 100 kg pšenice in ajde 60 K, za isto količino rži 50, za ječmen, proso in turščico 45, za oves 40, za krompir 13 in za fižol 78 K.

15. maja je bilo v Črnomlju znova »pobiranje konj za vojsko.«⁴⁴ 25. maja so »dobile občine od glavarstva ukaz, da bodo morale dati za vojsko nekaj glav živine, volov ali krav, ali pa tudi ovac, in sicer teh 10 glav za eno goved.«⁴⁵ Pri tej oddaji je morala adlešička občina prispevati 40 in tribuška 60 glav govedi.

Junija so morali »posestniki žganjarskih kotlov oddati svoje kotle županstvu. Baker od njih bo porabila vojaška oblast v vojne namene, ker vsled vojske država ne more dobiti bakra iz inozemstva.«⁴⁶ 28. avgusta so iz župnije Adlešiči odposlali kar 37 žganjarskih kotlov, tako da je v vsaki vasi ostal le en kotel.

6. septembra je prišel »od okr. glav. v Črnomlju na županstvo v Adlešičih ukaz, da mora preskrbeti in odposlati na kolodvor v Gradacu do novega leta skupno 236 met. stotov krme ali sena. Plačali so met. stot po 8 K.«⁴⁷ Kmetje so dobili plačan tudi prevoz krme na kolodvor in sicer 1 K za met. stot.

Nekaj dni kasneje, 13. septembra, se je za »občino Adlešiči izvršilo prvo oddajanje zrnja za državo.«⁴⁸ Cena pšenice za kvintal (100 kg) je bila 34 in za oves 27 K. Pri tem pa vlada ni plačala »stroške za vožnjo zrnja do kolodvora.«⁴⁹

V začetku oktobra je »ministerstvo nabiralo vse mogoče reči, star mesing, kupfer, nikl, aluminium, sedaj pa volnene cunjje in kavčuk.«⁵⁰ Tega meseca sta morali »oddati naši 2 občini drugič žito idr. državi. Posestniki občine adleške so jo morali odpeljati na kolodvor v Gradacu, posestniki tribuške občine pa na kolodvor v Črnomelj.«⁵¹

Konec novembra so morali posestniki v župniji Adlešiči znova »oddati konje, ki so bili pred nekim časom prebrani, državi v vojaške namene. Konja je moral dati tudi Miha Požek iz Dolenjec, četudi je bil na desno oko popolnoma slep. Ostalo ni skoraj nič konj pri nas.«⁵²

Leta 1916 se je nadaljevala obvezna oddaja živine. Sodni okraj Črnomelj je moral oddati »vsakih 14 dnij 250 glav.«⁵³ Da ne bi primanjkovalo živine za obdelavo zemlje, so časniki opozarjali kmete, naj oddajo le tisto živino, ki jo lahko pogrešajo in živino, ki so jo kupili in jo redijo za prodajo. »Varujejo pa naj tisto živino, ki so je zredili doma in jo uporabljajo za delo.«⁵⁴

V začetku februarja je bilo v Adlešičih »pred cerkvijo razglašeno, da je vojna oblast zaplenila v vojne svrhe tudi trtno rezino ali rezje, ki jo rabi vojna oblast za krmo. Vinogradniki morajo vse rezje primerno spraviti in proti primerni odškodnini oddati. Trtno rezje vsebuje namreč precej redilnih snovi in ima zmleto enako vrednost, kakor slabo seno.«⁵⁵

Prav tako se je nadaljevalo zbiranje kovin. V Črnomlju so februarja »pobrali ves mesing in kufer, možnarje, svečnike in drugo ropotijo iz kuhinj.«⁵⁶ Marca so za vojaške pobirali »celo rožne vence in svetinjske. Kdor ima odvišno zlatnino jo odda in dobi železen prstan.«⁵⁷ Za okrepitev »državnega zlatega fonda« je župnik v Črnomlju poslal »par starih prstanov, naušnic in verižic za uro.«⁵⁸

Junija so v Adlešiče »prišli vojaki po ječmenovo slamo in steljo, kar so morali dati naši ljudje v vojne namene.«⁵⁹ Ta oddaja je bila kmetom odveč, saj so komaj poželi ječmen, »pa so morali precej oddati slamo, ko bi jo sami jako potrebovali, ker je letos tako malo prve krme.«⁶⁰ Junija je vojna uprava tudi sporočila, da bo za vojne potrebe pobrala bronaste zvonove in da bodo plačali za kg bron 4 K.⁶¹

Oktobra se je pričela v Črnomlju prostovoljna rekvizicija prašičev. Za tiste, ki so bili težji od 100 kg, so plačali za kilogram žive vage 8 K.⁶²

⁴⁰ ibidem.

⁴¹ KA IV, 253—254.

⁴² ibidem.

⁴³ ibidem.

⁴⁴ KA IV, 256.

⁴⁵ KA IV, 265.

⁴⁶ KA IV, 286.

⁴⁷ KA IV, 292.

⁴⁸ gl. op. 46.

⁴⁹ ibidem.

⁵⁰ KC 3. 10. 1915.

⁵¹ KA IV, 302.

⁵² KA IV, 309.

⁵³ KC 6. 2. 1916.

⁵⁴ DN, gl. op. 17.

⁵⁵ KA IV, 330.

⁵⁶ KC 6. 2. 1916.

⁵⁷ KC 12. 3. 1916.

⁵⁸ KC 14. 4. 1916.

⁵⁹ KA IV, 361.

⁶⁰ ibidem.

⁶¹ KA IV, 354.

⁶² KA V, 10.

Februarja 1917 so bile v župniji Adlešiči kar tri zaporedne rekvizicije. Prvi teden je vojaška oblast rekvizirala krompir, drugi teden krmo in slamo, tretji teden oves in otrobe. »V komisiji, ki je pregledovala po hišah, je bil vojaški zastopnik, zastopnik vlade, župan in orožnik.«⁶³ Kmetje so živeli težko, zato ni komisija »dobila skoraj ničesar, ker bi vse te stvari naši župljani sami potrebovali, pa tudi radi kupili, da je moč kje, ker jim primanjkuje hrane in krme za živino vsled lanske strašne suše.«⁶⁴ Šašelj je k delu komisije pripisal še to, da »oblasti iščejo tam, kjer ni nič dobiti, vključno temu, da se je sporočilo o velikem pomanjkanju pri nas.«⁶⁵

Komisija je bila v Adlešičih znova 7. marca, ko »je pregledovala po hišah in rekvizirala vse zrnje t. j. šenico, rž, ječmen, turščico, proso in ajdo in pa fižol. Dobili zopet niso skoraj nič v naši občini.«⁶⁶ Tega meseca je moralo »županstvo popisati vse ovce v občini in naznaniti glavarstvu. Gotovo jih bo pobrala zopet vojaška oblast, ker govedi nima skoraj več kje vzeti.«⁶⁷

Novembra je morala »dati adleška občina za vojsko 90 glav goveje živine.«⁶⁸ Ob tej oddaji je Šašelj skoraj resignirano zapisal, da ker »je tudi preje že veliko dala, morala bo dati zdaj skoraj samo telice in krave, da ljudje za naprej ne bodo imeli ne mleka ne telet. Potem bodo morali dati pa še zadnje vole od hiše, tako da bo ostal kmetu samo po en vol in da bosta morala sosedu spariti, da bodo mogli voziti ali orati. In kaj bo potem, če ne bo živine ne za vožnjo, ne za oranje, in ne bo torej gnoja, sam Bog ve.«⁶⁹ 8. novembra je, tako kot v februarju in marcu obiskala Adlešiče komisija »3 oseb, ki je pregledovala po hišah krompir, če bi ga mogli ljudje kaj oddati vladi za aprovizacijo. Toda letos ga naši ljudje vsled strašne suše še sami nimajo dosti za prehrano in seme v prihodnji pomladi.«⁷⁰

Dohodek od prodaje

V letih med prvo svetovno vojno se je za kmečko prebivalstvo Bele krajine odprlo veliko tržišče, ki je sprejemalo neverjetne količine hrane in drugih kmečkih proizvodov. Vse do leta 1914, ko je stekla železnica Novo mesto—Karlovac, je bila Bela krajina namreč slabo povezana z ostalim svetom, odmaknjena od velikih mest. Zato je bila prodaja izdelkov skoraj nemogoča oziroma povezana z velikimi stroški. Že v prvih mesecih vojne pa se je povečalo povpraševanje po živilih. Po vaseh so hodili trgovci in odkupovali velike količine suhega sadja. V začetku jeseni so plačali za 100 kg suhih sliv 30 K,⁷¹ v drugi polovici novembra 40 K⁷² in konec meseca že 46 K.⁷³ V začetku decembra so kmetje dobili za 100 kg suhih sliv 62 K. Ker je bila letina dobra, povpraševanje pa veliko, je »Miko Horvat, posestnik iz Dolenjec, dobil za suhe slive 198 K.«⁷⁴ Pri tem pa je zanimivo, da jih kmetje prej »že veliko let niso prodajali.«⁷⁵ saj zanje ni bilo kupcev.

Kmetje so v jeseni 1914 prodajali tudi orehe. Trgovci so plačevali za mernik 5 K in 40 vinarjev za kilogram.⁷⁶ Leta 1915 je stal kilogram orehov 1 K—1,20 K.⁷⁷ Septembra 1916 so trgovci plačali za mernik orehov 12—14 K,⁷⁸ v začetku oktobra istega leta 15 K in konec oktobra že 20 K.⁷⁹ V začetku novembra je stal mernik orehov 24 K,⁸⁰ ob koncu meseca pa 32 K.⁸¹

Cenjeni niso bili samo orehi, ampak tudi orehovina. Tako je kmalu po novem letu 1916 »prodalo več naših posestnikov vojaški oblasti svoje orehe t. j. orehova debla, katera rabijo za puškina kopita in jih plačujejo kg po 6 K. Vozijo jih na kolo-dvor v Črnomelj, kjer jih tehtajo in plačujejo.«⁸²

Jeseni 1914 so bila zelo iskan artikel jajca. Konec oktobra so trgovci plačevali za eno jajce 12 vinarjev.⁸³ Prodaja in prekupevanje sta cvetela vse do maja leta 1915, ko je »Avstrija prepovedala izvoz jajc v inozemstvo.«⁸⁴ Zaradi tega »so jajca v ceni pri nas naenkrat padla od 10 h na 5 h eno, kar je velika škoda za kmete, ki so dobili letos, ko je bila cena visoka, prav lepe novce za nje.«⁸⁵ Padec cene je močno prizadel tudi trgovce, ki so s špekuliranjem dobro zaslužili. Tako je izgubil »g. Andrej Lužar, trgovec v Podzemlju in Gribljah, kakor se pripoveduje, naenkrat 1600 K, ako ne še več, ker je imel na kolodvoru v Gradcu isti dan, kakor je izšla prepoved izvoza v inozemstvo, jajec za izvoz v inozemstvo za 3200 K, katera je bil plačal komad po 10 h, odposlati pa jih ni smel.«⁸⁶ Toda cena jajc je kmalu zrasla. Novembra 1916 je stalo eno jajce 20 vinarjev.⁸⁷ Decembra je bila določena maksimalna odkupna cena in

⁶³ KA V, 45.

⁶⁴ ibidem.

⁶⁵ ibidem.

⁶⁶ KA V, 51.

⁶⁷ KA V, 50.

⁶⁸ KA V, 114.

⁶⁹ ibidem.

⁷⁰ KA V, 119.

⁷¹ KA IV, 198.

⁷² KA IV, 199.

⁷³ KA IV, 201.

⁷⁴ KA IV, 209.

⁷⁵ ibidem.

⁷⁶ gl. op. 71.

⁷⁷ KA IV, 315.

⁷⁸ KA V, 3.

⁷⁹ KA V, 8.

⁸⁰ KA V, 11.

⁸¹ KA V, 14.

⁸² KA IV, 324.

⁸³ KA IV, 194.

⁸⁴ KA IV, 257.

⁸⁵ ibidem.

⁸⁶ ibidem.

⁸⁷ KA V, 15.

sicer 28 vinarjev za jajce, »a trgovci jih smejo prodajati po 32 h.«⁸⁸ Oktobra 1918 je stalo jajce 1 K.⁸⁹

Zelo iskano blago je bil fižol. Novembra 1914 so trgovci plačevali »mernik po 8 K, boljše vrste pa še dražje.«⁹⁰ Januarja 1915 je dal »g. Jure Šterk, trgovec iz Vinice, pred cerkvijo oznaniti, da plačuje mernik fižola že 11 K.«⁹¹ Tako drag je bil zato, ker so ga mleli v moko in mešali z drugo žitno moko. Aprila je bil mernik fižola že 16 K—18 K.⁹² Marca 1917 so prodajali fižol na litre in je stal en liter 2 K.⁹³ Decembra so kmetje prodajali liter nizkega fižola po 4 K, kolenca pa po 5 K.⁹⁴ Marca 1918 so »vojaki iz Pribincev in Tribuč plačevali mernik fižola, če so ga le mogli dobiti, po 140 K.«⁹⁵ Z novo letino je cena strahovito padla, tako da je bil septembra liter fižola samo 6 K.⁹⁶

Odlično je šla v prodajo pšenica. Jeseni 1914 so kmetje dobili za mernik 8,40 K.⁹⁷ Februarja 1915 je bil mernik 12 K.⁹⁸ in »1. aprila prodal je nekdo v naši župniji mernik šenice že po 14 K.«⁹⁹ V Črnomlju so konec maja plačevali za mernik 16 K;¹⁰⁰ junija pa jo je v Podzemlju »plačal nekdo celo po 22 K.«¹⁰¹ Novembra 1917 je stal v Metliki mernik pšenice 120 K.¹⁰² Gribeljčani pa so prodajali Hrvatom mernik po 160 K.¹⁰³ Cene pšenice so še rasle. Tako so avgusta 1918 Podzemeljčani prodajali mernik Hrva- tom že po 300 K;¹⁰⁴ oktobra pa je »veletrgovec g. Jure Šterk na Vinici«¹⁰⁵ plačeval za mernik pšenice 240 K. Novembra je cena padla in za mernik so kmetje dobili le 120 K.¹⁰⁶

Bela krajina je že pred prvo svetovno vojno slovela po dobrem vinu. Denar od prodaje vina je bil marsikateremu gospodarju edini, gotovo pa vsem najpomembnejši dohodek, saj je bil v glavnem namenjen za plačevanje davkov in odplačevanje dolgov in obresti. Belokranjska vina tudi med svetovno vojno niso izgubila odjemalcev. Povpraševanje je bilo vsa leta veliko, temu primerne so bile cene. Vino, ki je stalo je- seni 1914 36—40 vinarjev liter, se je junija 1915 prodajalo po 58—60 vinarjev,¹⁰⁷ avgu- sta pa na debelo po 1 K.¹⁰⁸ Novo vino so kmetje prodajali novembra na debelo po 80, pa tudi že po 94 vinarjev liter.¹⁰⁹ Februarja 1916 so prodajali vino na debelo liter po 1,10 K, krčmarji pa so ga točili po 1,20 K—1,68 K.¹¹⁰ Avgusta je bil liter vina že 1,60 K.¹¹¹ Septembra je Šašelj prodal »nekaj starega t. j. lanskega vina Radetu Vrli- niču, krčmarju na Bojancih po 2 K.«¹¹² Konec novembra so v črnomaljski župniji pro- dajali vino na debelo po 2,40 K,¹¹³ julija 1917 pa po 4—4,40 K.¹¹⁴ Junija 1918 so proda- jali vino že po 5,50 K liter, konec istega meseca pa nekateri vinogradniki že po 8 K.¹¹⁵ Avgusta so kmetje prodajali vino na debelo po 10 K, v krčmah pa so ga točili po 12 K liter.¹¹⁶ Z novim pridelkom je cena vina v jeseni padla. Tako so novembra v Črnom- lju krčmarji odkupovali vino na debelo liter po 3 K—5 K.¹¹⁷

Iskano blago, ki so ga Adlešičani dobro prodajali vsa leta vojne, je bilo žganje. Leta 1914 je stal bokal (1 1/2 litra) slivovke 2 K do največ 2,20 K.¹¹⁸ Novembra 1915 pa je »v Črnomlju plačal neki krčmar nekemu našemu župljanu bokal prav dobre sli- vovke in tropinovca 4 K, septembra pa liter slivovke že 10 K.«¹¹⁹ Bokal brinjevca je bil 12 K, mesec dni kasneje pa 16 K.¹²⁰ Oktobra 1917 so prodajali kmetje bokal brinjevca po 28 K,¹²¹ novembra pa po 40 K.¹²² Decembra je bil liter brinjevca 28 K, liter slivovke in tropinovca pa 24 K.¹²³ Marca 1918 je bil liter brinjevca 60 K;¹²⁴ avgusta so nekateri prodajali bokal slivovke že po 100 K.¹²⁵

Ker je Šašelj vsako leto zredil za prodajo vsaj enega prašiča in to vestno za- beležil v Kroniko, lahko sledimo odkupnim cenam prašičev vsa leta vojne. Konec de- cembra 1914 je bil kilogram žive vage pri mesarjih v Črnomlju 1,30 K, pri zaklanih pa 1,48 K.¹²⁶ V začetku februarja 1915 so plačevali »črnomaljski mesarji in krčmarji prašiče na čisto vago že po 1 K 60 h.«¹²⁷ V jeseni so bili »prašiči po maksimalni cení celo jesen: pršutniki 2 K 50 h, debeli 2 K 70 h na živo vago.«¹²⁸ V začetku januarja 1916 »prodal je župnik 1 prasca mesarju in krčmarju gos. Skubeu v Črnomlju kg po mak.

⁸⁸ KA V, 20.

⁸⁹ KA VI, 2.

⁹⁰ gl. op. 72.

⁹¹ KA IV, 223.

⁹² KA IV, 251.

⁹³ KA V, 52.

⁹⁴ KA V, 129.

⁹⁵ KA V, 159.

⁹⁶ KA V, 187.

⁹⁷ KA IV, 191.

⁹⁸ KA IV, 232.

⁹⁹ KA IV, 246.

¹⁰⁰ KA IV, 268.

¹⁰¹ KA IV, 272.

¹⁰² KA V, 119.

¹⁰³ KA V, 125.

¹⁰⁴ KA V, 185.

¹⁰⁵ KA VI, 2.

¹⁰⁶ KA VI, 11.

¹⁰⁷ KA IV, 271.

¹⁰⁸ KA IV, 284.

¹⁰⁹ KA IV, 309.

¹¹⁰ KA IV, 331.

¹¹¹ KA IV, 377.

¹¹² KA V, 2.

¹¹³ KA V, 13.

¹¹⁴ KA V, 86.

¹¹⁵ KA V, 176—177.

¹¹⁶ KA V, 183.

¹¹⁷ gl. op. 106.

¹¹⁸ KA IV, 335.

¹¹⁹ KA IV, 312.

¹²⁰ KA V, 1, 5.

¹²¹ KA VI, 112.

¹²² KA V, 121.

¹²³ KA V, 128.

¹²⁴ KA V, 167.

¹²⁵ KA V, 183.

¹²⁶ KA IV, 213.

¹²⁷ KA IV, 229.

¹²⁸ KA IV, 317.

ceni 3 K 70 h na živo vago.«¹²⁹ Novembra je »prodal župnik v Črnomelj za državo enega prasca za 600 K. Tehtal je 120 kg ± 5 K.«¹³⁰ Marca 1918 so v Adlešičih prodajali prašiče, stare štiri tedne, po 200 K,¹³¹ aprila so bili prašiči, stari približno šest tednov, po 400 K;¹³² septembra pa je dal Šašelj za dva prašiča, stara okoli štiri mesece, kar 1740 K.¹³³

Poleg prašičev so kmetje prodajali tudi govejo živino. Ta je bila spomladi 1915 »silno draga, kakor še ni bila nikdar, ker hodijo zmirom trgovci in kupci po vaseh povpraševati za njo.«¹³⁴ Voli, ki so stali aprila 1914 1600 K, so bili leto dni kasneje prodani za 1800 K.¹³⁵ Junija so v Črnomlju mesarji plačevali »teleta na živo vago po 1 K 50 h do 1 K 60 h kg.«¹³⁶ V začetku 1916 so vojaške oblasti kupile »enega vola, ki je tehtal 598 kg, za 1282 K.«¹³⁷

Kmetje v Adlešičih in okolici so prodajali tudi jance, saj je bila ovčereja v tem predelu Bele krajine dobro razvita. Aprila 1915 so bili mladi janci po 16 K, »a pred malo leti so bili po 6 K—10 K.«¹³⁸ Sredi junija so bili že dražji, saj so jih prodajali po 18 K—19 K ali še več.¹³⁹ Spomladi 1916 so za Veliko noč »prodali nekateri Pribinčani mlade jance, stare okoli dveh mesecev, po 30 K enega.«¹⁴⁰ Junija so bili mladi janci že po 40 K.¹⁴¹ Maja 1918 so bili »mladi janci silno dragi. Po dobrih par mesecev stare so prodajali že čez 100 K.«¹⁴² Šašelj pojasnjuje, da so se »ljudje začeli zopet močno pečati z ovčerejo,«¹⁴³ zato je bilo povpraševanje po jancih veliko. Avgusta so stali janci 140 K—160 K, stare ovce pa okoli 200 K.¹⁴⁴

V Kroniki župnije Adlešiči najdemo tudi zanimivo postavko o ceni drv za kurjavo. Jeseni 1915 je kupil Šašelj v Marindolu 2 sežnja drv za 56 K, v Črnomlju pa so kmetje prodajali seženj po 42 K.¹⁴⁵ Januarja 1916 so v Metliki prodajali drva po 50 K seženj, v Karlovcu pa po 90 K.¹⁴⁶ Oktobra so Marindolčani prodajali seženj po 60 K—70 K,¹⁴⁷ konec novembra pa že po 80 K.¹⁴⁸ V začetku 1917 so v Črnomlju cenili kmetje seženj drv do 120 K.¹⁴⁹ Decembra 1918 so bila »drva silno draga,«¹⁵⁰ saj je dosegla cena enega sežnja 200 K in več.

Eden izmed artiklov, ki so jih prodajali kmetje v Adlešičih in okolici, so bili od jeseni 1918 tudi posušeni jurčki. Tega leta je bilo v tem koncu Bele krajine veliko jurčkov, »nekateri v Tribučah so jih pridno brali in sušili, kar so se naučili od vojakov, naših in ruskih ujetnikov, ki so jih tudi brali in kuhali.«¹⁵¹ Katarina Šegina iz Tribuč je nasušila 12 kilogramov jurčkov, »potem pa jih je še dokupila v Tribučah toliko, da jih je prodala v Ljubljano 50 kg. Ker se plačujejo suhe gobe neki po 80 K kg, dobili so Tribučani za nje letos lepe novce. A do letos jih ni nikdo bral in sušil. Vojaki in vojska pa je seznanila naše ljudi tudi s tem lepim in lahkim virom dohodkov.«¹⁵²

Vojaške podpore

Zelo pomemben vir dohodka na kmetih med prvo svetovno vojno so bile vojaške podpore. Do njih so bili »upravičeni vsi tisti svojci, kojih vzdrževanje (hrana, obleka, stanovanje, zdravljenje, strežni stroški, vzgoja) je bilo doslej v bistvenem dokazano, odvisno od dohodka doseženega iz dela tistega, ki je pritegnjen na aktivno službovanje. Tej kategoriji se prištejejo tudi samostojni mali kmetje, ki oskrbujejo gospodarstvo samo s člani svoje rodbine in brez tuje pomoči in samostojni obrtniki, ki nimajo pomočnikov... Poprečno bo znašal dnevni prispevek za vsako osebo v Avstriji okrog 70 h, v bogatih krajih več, v revnih manj. Otroci do 8 let dobé le polovico tega zneska. Skupni znesek vseh svojcem dovoljenih prispevkov za preživljanje ne sme presegati povprečnega dnevnega zaslužka vpoklicanega. Za prispevek merodajna doba se prične z dnem, ko zapusti vpoklicani svoje bivališče, da odrine na službovanje.«¹⁵³

Kljub odločitvi vlade o višini podpore so »naši sklenili, da ne dajo nobeni družini več kakor 2 K na dan, kar popolnoma zadostuje, vsaj že te ne znajo rabiti.«¹⁵⁴ Da so podpore močno vplivale na ekonomsko bilanco posameznih družin, kaže tudi pripomba, da se »nekaterim pri tem dobro godi, toliko denarja niso imeli v rokah, če je bil gospodar doma.«¹⁵⁵

Vojaške podpore so sprva razdeljevali na davčnem uradu v Črnomlju, kamor so stranke hodile ponje vsak mesec iz celotnega okraja. Od jeseni 1915 pa so podpore

¹²⁹ KA IV, 324.

¹³⁰ gl. op. 81.

¹³¹ KA V, 157.

¹³² KA V, 167.

¹³³ KA V, 186.

¹³⁴ KA IV, 233.

¹³⁵ KA IV, 252—253.

¹³⁶ KA IV, 271.

¹³⁷ KA IV, 327.

¹³⁸ gl. op. 92.

¹³⁹ KA IV, 272.

¹⁴⁰ KA IV, 343.

¹⁴¹ KA IV, 360.

¹⁴² KA V, 170.

¹⁴³ ibidem.

¹⁴⁴ KA V, 185.

¹⁴⁵ KA IV, 308.

¹⁴⁶ KA IV, 328.

¹⁴⁷ KA V, 8—9.

¹⁴⁸ gl. op. 81.

¹⁴⁹ gl. op. 102.

¹⁵⁰ KA VI, 16.

¹⁵¹ KA V, 180.

¹⁵² ibidem.

¹⁵³ Državni prispevek za preskrbo

družin vpoklicancev, DN 7. 8. 1914.

¹⁵⁴ KC 1915.

¹⁵⁵ ibidem.

razdeljevali v posameznih občinah. Tako je tudi v Adlešičih 3. oktobra 1915 prvič vojaške podpore »razdelil župnik v imenu davčnega urada Črnomelj 45 strankam adlešičke občine, razun Bojančanov, da jim ni bilo treba iti v Črnomelj. Za tribuško občino pa je razdelil tribuški župan.«¹⁵⁶ Od tega dne je Šašelj delil vojaške podpore vse do januarja 1919.

Ker je vsote, ki jih je razdeljeval, sproti zapisoval v Kroniko župnije Adlešiči, lahko sestavimo pregled po posameznih mesecih in letih. Zapisoval pa je le količino razdeljenega denarja, ne pa tudi števila ljudi oziroma družin, ki so podporo dobivale, in višine posameznih zneskov. O tem imamo na razpolago le skromne podatke. Ko so bile razdeljene 1. septembra 1914 prve podpore sploh, jih je dobilo 11 žena »in sicer razun par vse po 102 K, t. j. za 5 dni julija, 31 avgusta in za prvo polovico septembra naprej.«¹⁵⁷ Ob delitvi oktobra 1915 je Šašelj razdelil vojaške podpore 45 strankam, ob zadnji delitvi januarja 1919 pa je podporo »prejelo samo še 7 strank.«^{157a}

Količino podpor v posameznih mesecih in letih ponazarja spodnja tabela.

Leto	1915	1916	1917	1918	1919
Mesec	K, h	K, h	K, h	K, h	K, h
I		2.328,10	3.365,45	14.603,90	616,75
II		2.328,10	3.518,29	10.570	
III		2.826,45		11.412,25	
IV		3.469,60	3.955,17	10.910	
V		2.671,50	4.636,65	11.969,74	
VI		3.450,55	3.927,97	12.058,80	
VII		3.069,40	3.492,20	12.138,80	
VIII		3.265,05	4.199,37	13.395,20	
IX		3.146,19	6.203,41 ^b	14.587,60	
X	2236,95 ^a	2.892,80	14.306,17 ^c	11.738,40	
XI	1884,80	3.012,34	21.407,50 ^d	7.501,50	
XII	4315	2.983,20	14.173	2.795,10	
Skupaj	7436,75	35.443,28	83.484,18	133.681,19	

^a nekateri so dobili podpore za poldrug mesec;

^b samo za prvo polovico septembra;

^c že polovica strank dobila zvišano podporo;

^d vojaki, ki so prišli domov pred 16. 11., so dobili podporo samo še za pol meseca.

Denarno gospodarstvo

Ob začetku prve svetovne vojne so Belokranjci množično dvigovali prihranke iz Hranilnice in posojilnice v Črnomlju, saj je »kakor vselej pri kakem polomu, tako tudi ob vojski bilo precej ljudi, ki so mislili, da bo sovražnik prišel in pobral ves denar iz hranilnic, za to velik naval. Ljudje so jemali denar in ga doma hranili.«¹⁵⁸ Ker razglas, ki je miril ljudi, ni naletel na odmev, »je prišla odločba, da nobenemu ne smejo na mesec več izplačati kakor 100 K.«¹⁵⁹ Kljub razglasu in odločbi se je dvigovanje denarja nadaljevalo. Kmalu je sledilo »že zopet novo razburjenje: Nekdo si je zmisllil, da bankovci nič ne veljajo, za to brž hrani denar, in kmalu se je čutilo pomanjkanje srebra.«¹⁶⁰ Veliko pomanjkanje »drobiža, posebno še srebra, kron, dve in petkronk«¹⁶¹ je sledilo padcu »naše trdnjave Pšemysl v ruske roke. Ker mislijo nekateri ljudje, da bo Avstrija vojsko kmalu izgubila in propadla, zatorej so začeli srebrn denar skrivati, češ, srebro nebo izgubilo svoje vrednosti. Pripoveduje se, da je nekdo v Črnomaljski župniji zakopal v zemljo 2 lonca srebrnega denarja, drugi pa ga hranijo doma.«¹⁶²

Pomanjkanje drobiža je pripeljalo do tega, »da se v Črnomlju ne more nikjer menjati npr. 10 K v papirju in Črnomaljski trgovci in krčmarji odjemalce in goste preje vprašajo po drobižu, če bodo imeli s čim plačati, predno jim postrežejo. Po deželi gospodarji tudi ne morejo plačevati težakov in si morajo njih zaslužek le zapisovati.«¹⁶³ Da bi premostila zadrego zaradi pomanjkanja kovancev, je »novomeška mestna občina izdala, češ, srebrom nebo izdala, za čas pomanjkanja drobiža in do preklica, denarne znamke po 10, 20 in 50 h.«¹⁶⁴ Toda pomanjkanje kovancev se je nadaljevalo vse do jeseni 1916, ko so začeli trgati ali rezati dvokronske bankovce na 2 oziroma 4 dele, »da imamo drobiž po 1 K oziroma 50 h, kakor smo to delali okoli

¹⁵⁶ KA IV, 297.

¹⁵⁷ KA VI, 26.

¹⁵⁸ gl. op. 154.

¹⁵⁹ ibidem.

¹⁶⁰ ibidem.

¹⁶¹ KA IV, 250–251.

¹⁶² ibidem.

¹⁶³ ibidem.

¹⁶⁴ gl. op. 161.

leta 1860 s papirnatimi deseticami, da smo dobivali groše.¹⁶⁵ Novembra so se v ob-
toku pojavile »železne dvajsetice in obljubljaše še železne krajcarje.«¹⁶⁶

Vse od začetka vojne so imeli kmetje veliko denarja. »Mnogo denarja so dobili
ljudje od vojaških oblasti za živino, ki so jo morali oddajati, za krmo, slamo in zrnje.
Drugi so dobili zopet veliko za vino, ki je bilo v tem času izredno drago, potem za
rakijo, ki je imela tudi nenavadno visoko ceno, nekateri za živila, največ pa so dobili
denarja kot vojne podpore za svoje v vojski.«¹⁶⁷

Obtok denarja med kmečkim prebivalstvom je bil tako velik, da so se »v tej sve-
tovni vojski, četudi je tudi za kmeta v nekaterih obzirih, zlasti glede krvnega davka
in vsled silne draginje, strašna, vendarle vsaj v nekaterih ozirih, kakor navadno pra-
vimo, nebesa odprla tudi enkrat kmetu. Prej ga je vse zaničevalo, a sedaj spoznavajo,
da on vse živi. In med tem, ko v tej vojski skoraj vsi stanovi trpijo pomanjkanje in
deloma tudi stradajo, on še najbolje živi, vsaj v primeri z drugimi. Tudi glede denarja
je večinoma na boljem. Med tem ko se gospoda, posebno uradniki, vedno bolj zadol-
žujejo, so si kmetje po večini dobro opomogli. V naši župniji jih je veliko plačalo
svoje dolgov, ki bi jih sicer ne bili najbrž nikdar plačali. Drugi se dejali zopet že
lepe denarje na stran, v hranilnico, ali pa jih imajo doma... Sploh je zdaj vsled voj-
ske toliko denarja med ljudmi, kakor ga ni bilo še nikdar.«¹⁶⁸ Ob koncu leta 1914 adle-
šički »farani niso dobili še nikdar toliko denarja, kakor letos in sicer za suhe slive,
orehe, fižol in šiške (ježice), žene pa tudi še lepo podporo za svoje može — rezerviste
v vojski, večinoma po 2 K na dan.«¹⁶⁹

Da so ljudje imeli denar, dokazuje tudi to, da so ga velikodušno darovali za po-
trebe cerkve. Tako se je 1917 ob velikonočni spovedi nabralo v župnijski cerkvi v
Adlešičih »na oltarju sv. Antona 12 K 70 h, kolikor še nikdar.«¹⁷⁰ Na binkoštno nedeljo
»je bilo na velikem oltarju 20 K v papirju. Toliko še ni bilo nikdar na naših oltar-
jih.«¹⁷¹ V mesecu juniju, »na Antonovo smo dobili na altar v gotovini 61 K 80 h in malo
volne. Toliko se še ni dobilo v juniju.«¹⁷² V celem letu pa se je v puščico nabralo kar
549,94 K. »Toliko pač še nikdar. Ljudje imajo zdaj veliko denarja, zato toliko daru-
jejo.«¹⁷³

Nekateri so denar vlagali v Hranilnico, drugi so ga hranili doma, tretji so ga iz
strahu pred »ognjem ali tatvino«¹⁷⁴ prinašali v hrambo k župniku. Tako je imel Šašel
v začetku junija 1916 »7720 K, med temi iz Marindola od Vlahov 4270 K.«¹⁷⁵

Da je krožilo vsa leta vojne veliko denarja, se je pokazalo ob žigosanju leta 1919.
Ko so 16., 17. in 18. januarja v Adlešičih »vsled ukaza naše narodne vlade, žigosali
avstrijske bankovce«,¹⁷⁶ je bilo prijavljenih in žigosanih 767.345 K. Največ denarja je
bilo »iz Bojancev in sicer 139.795 K, ki ga je prijavilo 35 strank. Iz tega se razvidi,
koliko imajo naši ljudje po vojski denarja in to samo doma, koliko pa ga imajo ne-
kateri tudi po posojilnicah. Vsaj je zatrdil župniku še predlansko jesen Jure Požek,
posestnik iz Gorenjcev, da ima čez 80.000 K denarja.«¹⁷⁷

Rast cen in padanje vrednosti denarja

Zaradi vojne so kmalu poskočile cene osnovnim življenjskim potrebščinam, še
zlasti živilom. Vlada je sicer večkrat skušala z določitvijo maksimalnih cen za posa-
mezna živila obrzdati divjanje cen. Z visokimi denarnimi kaznimi je grozila tistim, ki
se njenih določil ne bodo držali. Toda zaman. Vedno bolj je prevladovalo mnenje, da
»kaj nam mar uradni cenik za živila, to nas malo briga, če hočeš imeti, plačaj, da
boš črn — drugače pa stisni želodec.«¹⁷⁸

V začetku oktobra 1914 so prodajali »trgovci v Črnomlju moko iz domače šenice
kg po 60 h, ko so prodajali pred vojno najfinejšo moko iz banaške šenice, ki so jo do-
bivali od drugod, kg po 44 h. Zdaj pa ne morejo dobivati od drugod ne moke ne šenice,
ker gre vse za vojsko, in kupujejo trgovci le domačo šenico, katero dajejo mleti
doma.«¹⁷⁹ V začetku 1916 je stal v trgovini na Vinici kilogram moka 84 vinarjev. »Moka
pa je bolj črna in se neki pozna, da je v njej tudi fižolova moka. Sploh toži vse in
povsodi že o veliki dragini in to tudi že po deželi.«¹⁸⁰

Tako kot moki je rasla cena tudi mesu. V začetku marca 1915 je stal v Črnomlju
kilogram govedine 1,76 K. »Poskočila je v ceni naenkrat za 16 h pri kg. Bati se pa je,
da je morda kmalu sploh ne bo dobiti, ker je živina silno draga, ker so trgovci na
semnju v Črnomlju 2. marca vse pokupili, kar je bilo živine na prodaj in prav drago
plačevali.«¹⁸¹ Sredi marca je stal kilogram govedine že 2 K,¹⁸² v drugi polovici aprila

¹⁶⁵ KA V, 12.
¹⁶⁶ KC 4. 11. 1916.

¹⁶⁷ KA V, 52.

¹⁶⁸ KA V, 32.

¹⁶⁹ KA IV, 199.

¹⁷⁰ KA V, 52.

¹⁷¹ KA V, 67.

¹⁷² KA V, 70—71.

¹⁷³ KA V, 132.

¹⁷⁴ KA IV, 356.

¹⁷⁵ ibidem.

¹⁷⁶ KA VI, 26—27.

¹⁷⁷ ibidem.

¹⁷⁸ Iz Vinice. Belokranjski vestnik. DN 16. 10. 1914.

¹⁷⁹ KA IV, 190—191.

¹⁸⁰ KA IV, 233.

¹⁸¹ KA IV, 237.

¹⁸² KA IV, 239.

2,40 K¹⁸³ in mesec dni kasneje 2,80 K.¹⁸⁴ V prvi polovici junija je stal kilogram govedine v Metliki 4 K in v Črnomlju 3,20 K.¹⁸⁵ Junija 1916 je stal kilogram 4,60 K,¹⁸⁶ ob koncu meseca pa je bil za 20 vinarjev dražji.¹⁸⁷ Aprila 1917 je stal kilogram govedine 5,60 K,¹⁸⁸ avgusta že 7 K.¹⁸⁹ V začetku marca 1918 je stal kilogram v Črnomlju 12 K.¹⁹⁰ Za Veliko noč »je sekal črnomaljski mesar govedino za okoličane kg 14 K.«¹⁹¹ Avgusta je bil kilogram 9 K, na Hrvaškem pa 14 K—16 K. Septembra je stal kilogram v Črnomlju 18 K,¹⁹² ob koncu leta pa je cena padla, tako da je bil kilogram govedine samo 6 K.¹⁹³

Cena se je dvigala tudi bravini in jagnjetini. V začetku jeseni 1916 so v Adlešičih prodajali kilogram po 3 K, »kmalu potem po 3 K 20 h—3 K 60 h, koncem oktobra pa že po 4 K.«¹⁹⁴ Junija 1917 je stal kilogram janjčje pečenke v krčmi 8 K,¹⁹⁵ 22. julija, ko sta bila v Prilishču na Hrvaškem prošenje in birna, pa 18 K.¹⁹⁶ Konec oktobra je mesar v Adlešičih sekal »bravino kg po 6 K, doslej pa je bila po 5 K 20 h.«¹⁹⁷ Za Martinovo 1918 je stal kilogram bravine 20 K.¹⁹⁸

Na ceni je pridobivala tudi sol, ki jo je že sredi maja 1915 začelo primanjkovati. Takrat je stal v Črnomlju kilogram 36 vinarjev.¹⁹⁹ Januarja 1919 je neki Adlešičan plačal v Metliki za 3 kilograme soli 15 K, torej je stal kilogram kar 5 K.²⁰⁰

Zelo se je dražilo tudi jedilno olje. Konec oktobra 1914 je stal »v Črnomlju bokal (1 1/2 litra) finega namiznega olja že 3 K, ko je bil še pred nekaj dnevi po 2 K 40 h.«²⁰¹ Sredi maja 1915 je stal bokal 3,58 K,²⁰² v začetku julija 5,24 K²⁰³ in konec avgusta že 6,63 K.²⁰⁴ V začetku oktobra je stal bokal namiznega olja 6 K in sredi meseca 6,63 K.²⁰⁵ Aprila 1916 je stal bokal na Vinici 11,40 K,²⁰⁶ v Črnomlju celo 14 K.²⁰⁷ Konec junija je stal liter namiznega olja 12 K²⁰⁸ in novembra kar 36 K.²⁰⁹ Marca 1918 »se v Metliki dobi v neki prodajalni namizno olje« liter po 100 K; v Črnomlju maja je stal liter 54 K, in malo kasneje 58 K.²¹⁰

Podražila se je tudi hrana v gostilnah, kjer se je leta 1916 dobilo »že težko kaj za jesti.«²¹¹ Ko je Šašelj 27. septembra obedoval v Črnomlju v hotelu Lackner je za obed (okisana juha z gobami in krompirjem, kisló zelje in krompir v kosih) plačal skupaj s pol litra vina in brez kruha 2,16 K.²¹² Sredi oktobra je plačal za krožnik juhe 40 vinarjev in za kos svinjske pečenke 3 K.²¹³ V Karlovcu pa je plačal neki vojak, ki se je vračal z bojišča, za kosilo (juha, pečenka s prikuho, pol litra kislega vina) 9 K.²¹⁴

Cene so se vrtoglavo dvigale tudi petroleju. Jeseni 1914 je stal bokal petroleja 60 vinarjev, toda pred pričetkom vojne je bil 10 vinarjev cenejši.²¹⁵ Oktobra je stal bokal 70 in novembra 80 vinarjev.²¹⁶ V začetku januarja 1915 je bil v Adlešičih bokal petroleja 90 vinarjev,²¹⁷ v Kuničih na Hrvaškem pa 1,20 K.²¹⁸ Aprila je stal bokal v Gribljah 1,60 K. »Vsled te draginje ga žgo ljudje, kolikor mogoče malo, in ležijo skoraj do dne, z mrakom pa gredo v postelj.«²¹⁹ V začetku leta 1916 je cena petroleju padla. Tako je stal januarja v Črnomlju liter samo 80 oziroma 52 vinarjev.²²⁰ Cena je sicer padla, a v trgovinah petroleja ni bilo mogoče kupiti. Decembra je bilo petroleja zelo malo, povpraševanje pa ogromno. »Nekateri pa ga vendarle dobijo po tajno kje v Črnomlju ali Metliki po kaki liter, toda le za robo npr. za jajca, po 25 ali še več za bokal petroleja, drugi za mast, moko, zrnje idr. Neki naš Gorenjčan je odpeljal v Črnomelj voz drv, da je dobil bokal petroleja. In za ta voz drv mu je ponujal neki Črnomaljec 40 K.«²²¹ Pri plačilu na ta način je prihajalo tudi do špekulacij. Tako je decembra neka žena, ki je dala za 1 bokal petroleja 3 metre platna, petrolej krepko preplačala, saj je na ta način plačala za liter in pol 60 K—70 K, »a država ga pa prodaja po 60 h liter.«²²²

Tako kot po petroleju je bilo veliko povpraševanje tudi po svečah, zato je njihova cena neprestano rasla. Zavitek sveč apollo, ki je stal pred vojno v Črnomlju 96 vinarjev, je bil marca 1915 kar 1,40 K.²²³ Januarja 1917 je stal zavitek mili — sveč 4 K,

¹⁸³ KA IV, 248.

¹⁸⁴ KA IV, 256.

¹⁸⁵ KA IV, 270.

¹⁸⁶ KA IV, 356.

¹⁸⁷ gl. op. 141.

¹⁸⁸ KA V, 60.

¹⁸⁹ KA V, 98.

¹⁹⁰ KA V, 157.

¹⁹¹ KA V, 166.

¹⁹² KA V, 186.

¹⁹³ KA VI, 11.

¹⁹⁴ KA V, 9.

¹⁹⁵ KA V, 71.

¹⁹⁶ KA V, 82.

¹⁹⁷ KA V, 112.

¹⁹⁸ gl. op. 193.

¹⁹⁹ gl. op. 193.

²⁰⁰ gl. op. 184.

²⁰¹ gl. op. 176.

²⁰² KA IV, 194.

²⁰³ KA IV, 255.

²⁰⁴ KA IV, 289—290.

²⁰⁵ KA IV, 300.

²⁰⁶ KA IV, 340.

²⁰⁷ KA IV, 344.

²⁰⁸ KA IV, 361.

²⁰⁹ KA V, 14.

²¹⁰ KA V, 169.

²¹¹ KA V, 3.

²¹² ibidem.

²¹³ KA V, 7.

²¹⁴ KA V, 11.

²¹⁵ KA IV, 191.

²¹⁶ KA IV, 197.

²¹⁷ KA IV, 219.

²¹⁸ KA IV, 229.

²¹⁹ KA IV, 230.

²²⁰ KA IV, 327.

²²¹ KA VI, 15.

²²² KA V, 130.

²²³ KA IV, 243.

»a v Karlovcu neki 6 K.«²²⁴ Avgusta je stala ena mili sveča 80, pred vojno pa 10—12 vinarjev.²²⁵ Voščene sveče, »ki so stale pred vojsko v Ljubljani kg 5 K, stanejo zdaj (avgust 1916) 10 K.«²²⁶ Sveče so bile tako drage, da je »prečastito škofijstvo dovolilo, da sme goreti pred izpostavljenim presv. R. T., namesto 12, le 6 voščenih sveč, kar se je zgodilo pri nas prvič v nedeljo 12. novembra.«²²⁷ Marca 1918 je stal kilogram voščenih sveč 20 K.²²⁸

Cena je rasla tudi oblačilom in blagovom. Blago za dekleško obleko je stalo pred vojno 1 K, leta 1916 pa 8 K.²²⁹ Obleka za 14-letnega dečka, ki je stala pred vojno 10 K—12 K, je bila januarja 1917 kar 106 K.²³⁰ Ženski predpasniki, ki so jih trgovci pred vojno prodajali po 80 vinarjev do 1 K, so stali decembra 1916 že 10 K²³¹ in aprila 1917 12 K.²³² Novembra 1918 je stalo slabo blago za otroški predpasnik 90 K.²³³ Rute, ki so bile pred vojno po 40—50 vinarjev, so stale avgusta 1917 že 10 K,²³⁴ novembra pa v Črnomlju 12 K in v Karlovcu 17 K.²³⁵

Decembra 1917 je župnik Šašelj »plačal krojaču od enih hlač: za delo 8 K, za žepe in postavo 6 K, za svilo in sukanec 5 K, skupaj 19 K. Pred vojsko niso stale vse hlače s snovjo vred toliko.«²³⁶ Moški klobuki, ki so stali pred vojno 6—8 K, so januarja 1918 stali 60 K in več.²³⁷

Od vseh trgovskih artiklov »se vsled vojske pri nas ni menda nobena stvar tako podražila kakor usnje. Črnomaljski trgovci pripovedujejo, da morajo plačati za kožo usnja, za katero so plačevali pred vojsko 24 K, zdaj 48 K, torej še enkrat več.«²³⁸ Leta 1915 je viniški trgovec prodajal usnje po 11 K za kilogram.²³⁹ Pozimi 1915 »nekaterim gospodarjem, ki imajo kaj večje družine, ne bo dosti 200 K, da bi obuli svojo družino, tako je drago usnje in čevljarstvo delo, ker je usnje sploh že težko dobiti, čevljarji pa so v vojski.«²⁴⁰ Marca 1918 je Šašelj plačal v Mokronogu za kilogram usnja za obutev 100 K.²⁴¹

Tako kot usnju so rasle cene čevljev in škornjev. Ženski čevlji, ki so stali pred vojno pri čevljarjih v Črnomlju 8 K—10 K, so bili marca 1915 že 20 K,²⁴² avgusta pa kar 30 K.²⁴³ Novembra je na semanji dan »stal par ženskih čizem 32 K, moških škorenj pa 70 K—76 K.«²⁴⁴ Aprila 1916 so stali ženski čevlji 40 K,²⁴⁵ novembra 84 K in decembra okoli 100 K.²⁴⁶ Marca 1918 je stal »par ženskih čizem do 200 K in čez.« Maja je »neki naš gospodar dal za ženske čizme v Metliki 240 K.«²⁴⁷ Poleti pa ni črnomaljski čevljar Alojz Fabjan delal »ženskih čizem izpod 300 K in moških izpod 400 K.«²⁴⁸ Oktobra je Šašelj »plačal čevljarju iz domače vasi za potempljanje zimskih škorenj in sicer edino za delo 30 K. Malo pred vojsko bi bil dobil za ta znesek v Črnomlju 3 pare stiftlet.«²⁴⁹ Po končani vojni je tako kot ostalim artiklom padla cena tudi čevljev. Januarja 1919 so ženski čevlji stali 40 K—60 K in moški 100 K.²⁵⁰

Leta 1916 je Adlešiče in okoliške vasi prizadela močna suša. Pridelek je bil uničen, tudi krme in stelje za živino je bilo malo. Zato so jo morali kmetje kupovati drugod. Voz stelje, ki je stal pred vojno 4 K—6 K, je bil junija 1916 kar 16 K—18 K.²⁵¹ Marca 1917 je »kmet iz Dragoš prodal nekemu našemu župljanu 2 stara stota ali centa krme po 40 K, torej za 80 K, za kar je bil naznanjen orožnikom zaradi navijanja cen.«²⁵² Julija je stal voz stelje 20 K »ali še več.«²⁵³

Zelo visoko ceno so imela tudi semena. Tako je liter čebulčka stal pred vojno 40—60 vinarjev, aprila 1917 pa 6 K; 20 gramov solatnega semena, ki je stalo pred vojno 20—40 vinarjev, 1,50 K; 20 gramov semena endivije, ki je bilo pred vojno 40 vinarjev, 3,20 K in 1 kg semena pese, ki je stal pred vojno okoli 1 K, kar 3,40 K.²⁵⁴ Drago je bilo predvsem »repno seme, katero je sploh težko dobiti zaradi hude suše. Prodavajo ga v Metliki kg po 100 K, v Gribljah liter 48 K in na Vinici liter po 56 K, na žlice pa po 2 K.«²⁵⁵

Cene so nebrzdano rasle tudi galici. Aprila 1914 je stal kilogram galice za škropljenje trt 70 vinarjev, leto dni kasneje pa 3,20 K.²⁵⁶ »Kmetijska družba ponudila je lani okoli Božiča, da bo preskrbela vinogradnikom modro galico po 80 h kg, a letos pa je priobčila koncem septembra po časopisih, da je more preskrbeti kg le po 3 K 50 h, kar

²²⁴ KA V, 33.

²²⁵ KA V, 107.

²²⁶ KA IV, 376.

²²⁷ KA V, 13.

²²⁸ KA V, 161.

²²⁹ gl. op. 81.

²³⁰ gl. op. 224.

²³¹ KA V, 21.

²³² KA V, 125.

²³³ KC nov. 1918.

²³⁴ KA V, 107.

²³⁵ KA V, 125.

²³⁶ KA V, 129.

²³⁷ KA V, 148.

²³⁸ KA IV, 220.

²³⁹ KA V, 221.

²⁴⁰ KA IV, 311.

²⁴¹ KA V, 159.

²⁴² KA IV, 243.

²⁴³ KA IV, 288.

²⁴⁴ KA IV, 305.

²⁴⁵ KA V, 342.

²⁴⁶ gl. op. 227.

²⁴⁷ KA V, 173.

²⁴⁸ KA V, 183—184.

²⁴⁹ KA VI, 2.

²⁵⁰ KA VI, 26.

²⁵¹ KA IV, 356.

²⁵² KA V, 53.

²⁵³ KA V, 86.

²⁵⁴ KA V, 59.

²⁵⁵ KA V, 78.

²⁵⁶ gl. op. 92.

je pa treba plačati naprej.«²⁵⁷ Maja 1916 je stal kilogram galice v Črnomlju 12 K, »imel je jo pa samo en trgovec, ki jo je hitro razprodal.«²⁵⁸

Vsa leta vojne je bilo težko najeti posle in težake, saj so bili moški večinoma na fronti, doma so ostale le ženske, otroci, za vojsko in tudi za težko delo nezmožni moški. Ti so z velikim trudom obdelovali lastno zemljo, od katere je bilo odvisno njihovo preživetje. Ker je bilo malo ljudi, še to so bile večinoma ženske, ki bi opravljali težka sezonska dela, je cena njihovega delu neprestano rasla. Junija 1915 je »za delavce od zgoraj prišel tudi maksimalni tarif 1.60 K—2 K in žuga se s kaznimi tistim, ki bi več zahtevali ali plačali, pa ima eno napako, da se kakor pri vseh vladnih razglasih, nihče po njem ne ravna, za to plačo ne dobiš nobenega delavca.«²⁵⁹

Maja 1915 je Ivan Kozan, posestnik iz Tribuč, plačal svoji dekli Katarini Šegina, prav tako iz Tribuč, ki je bila stara 18 let, na leto 240 K.²⁶⁰ Januarja 1917 so plačevali ponekod deklarirano celo po 400 K na leto.²⁶¹

Težake so 1915 plačevali v Adlešičih po 1 K—1,20 K, kosce pa po 3 K—4 K²⁶² na dan. Marca 1916 so na Preloki plačevali moškim za delo v vinogradih 3 K, v Adlešičih pa 2 K na dan.²⁶³ Junija so na Preloki plačevali težakinjam 2,40 K na dan, »v Marindolu pa tudi po 2 K 50 h in vso hrano.«²⁶⁴ Koscem so v Adlešičih plačevali 4 K »in vso hrano deloma z vinom,«²⁶⁵ v črnomaljski župniji pa »celo po 8 K na dan, brez hrane, le nekaj vina in kruha jim dajejo.«²⁶⁶ V jeseni so v Tribučah plačevali težakinjam po 3 K na dan.²⁶⁷ Aprila 1917 so v Adlešičih plačevali »moške težake po vinogradih, katere je pa prav težko dobiti, po 3 K na dan in vso hrano z vinom vred, ženske pa po 2 K na dan in seveda vso hrano z vinom.«²⁶⁸ Junija so v Adlešičih plačevali težakinjam 3 K,²⁶⁹ avgusta pa na Pribincih, Bednju in Tribučah 4 K na dan.²⁷⁰ Julija 1918 so kosci v Adlešičih »zahtevali že 12 K—14 K in vso hrano,«²⁷¹ škropilcem v vinogradih pa so v Črnomlju plačevali 20 K na dan.²⁷²

Naj naštejem še nekaj cen artiklov, ki so jih prodajali v trgovinah, a niso bili nujno potrebni za vsakodnevno življenje. Škatlica vžigalic je stala pred vojno 2 vinarja, januarja 1918 pa je Šašelj odštel zanjo v Karlovcu 20 vinarjev.²⁷³ Škafi, ki so stali pred vojno 1 K, so bili leta 1916 že po 3,60 K,²⁷⁴ januarja 1918 po 10 K, julija po 16 K.²⁷⁵ Cebri, ki so stali pred vojno 4 K, so bili konec julija 1918 po 50 K.²⁷⁶ Rešeta, ki so bila pred vojno po 60—80 vinarjev, so stala v začetku julija 1918 kar 8 K, ob koncu meseca pa navadna 10 K in žična 12 K.²⁷⁷

Kljub temu, da so cene neprenehoma rasle in so ljudje tožili, »da je draginja, vendarle štacunarji še nobenkrat niso toliko prodajali kakor sedaj.«²⁷⁸ Ker je bila leta 1916 na adlešičkem koncu velika suša, so spomladi naslednjega leta »ljudje kupovali živila in krmo skoraj za vsako ceno, ker jim vsega manjka, raje, kakor da bi trpeli lakoto, ali da bi jim živina poginila.«²⁷⁹

Cene so neprestano rasle in denar je izgubljal svojo vrednost. Tako je v začetku januarja 1916 župnik Šašelj za prašiča dobil 910,20 K. »Za ta znesek se je pred nekaj leti kupilo pri nas na dražbi lahko malo posestvo s hišo vred, ali pa tudi 2 para lepih volov.«²⁸⁰ V začetku novembra je »kupil župnik 2 prasca, stara po 5 mesecev za 4 K manj, kakor 300 K. Pred kakimi 20—25 leti bi bil dobil tak par za kakih 24 K.«²⁸¹ Konec decembra 1917 je plačal Šašelj za dva prašička, ki bi stala »pred vojsko kakih 70 K—80 K zaradi inflacije 550 K.«²⁸²

Vedno bolj se je uveljavljalo naturalno gospodarstvo. Ko so aprila 1916 Adlešičani »kupovali v podzemeljski župniji različno zrnje, krompir in fižol, ga ne dobijo navadno za denar, ampak le robo za robo, in sicer za vino, kolje in drva. Tako je dal neki naš župljan za mernik turščice drv v hosti za kakih 12 voz.«²⁸³ Jeseni je denar še vedno izgubljal vrednost. Ljudje so ga imeli »večinoma veliko, nekateri pa celo prav veliko,« a se je zanj dobilo »prav malo, ker dajejo ljudje večinoma le robo za robo.«²⁸⁴ Ko je dal Šašelj pred trgatvijo popravljati vinogradniško posodje, »sodar tega dela ni hotel izvršiti za denar, ampak le za zrnje. Ko pa je kupil nekaj gnoja za vinograd, moral je dati zanj zopet zrnje. Ravno tako ni mogel dobiti za denar kolja. Moral je dati za 300 kostanjevih kolov 2 mernika šenice. Tudi ječmen za jed in oves za setev je mogel dobiti edino v zameno, da je dal šenico, in sicer mero za mero. Pa

²⁵⁷ KA IV, 295.

²⁵⁸ KA IV, 349.

²⁵⁹ KC 28. 6. 1915.

²⁶⁰ KA IV, 254—255.

²⁶¹ KA V, 35.

²⁶² gl. op. 107.

²⁶³ KA IV, 338.

²⁶⁴ KA IV, 355.

²⁶⁵ gl. op. 141.

²⁶⁶ gl. op. 208.

²⁶⁷ gl. op. 7.

²⁶⁸ gl. op. 254.

²⁶⁹ gl. op. 195.

²⁷⁰ gl. op. 225.

²⁷¹ KA V, 179.

²⁷² KA V, 181.

²⁷³ KA V, 138.

²⁷⁴ gl. op. 81.

²⁷⁵ KA V, 148.

²⁷⁶ KA V, 181.

²⁷⁷ KA V, 179—181.

²⁷⁸ KC 1917.

²⁷⁹ gl. op. 252.

²⁸⁰ KA IV, 3.

²⁸¹ KA V, 111.

²⁸² gl. op. 222.

²⁸³ KA V, 65.

²⁸⁴ gl. op. 68.

tudi usnja in podplatov za obutev nikakor ni mogel dobiti za denar, ampak samo v zameno za rakijo.«²⁸⁵

Tudi v trgovinah se je vedno bolj uveljavljalo plačevanje v naturalijah. »Tako je dal v nedeljo 20. januarja g. Jure Šterk, trgovec na Vinici, ki je z novim letom (1917) zopet otvoril svojo trgovino, pri nas razglasiti, da daje robo, kolikor jo ima le zopet za robo in sicer za platno, špeh, jajca, orehe idr.«²⁸⁶ Bokal petroleja je zamenjal npr. za 5 jajc. Omenili smo že, da je za božič dala neka žena iz Adlešič v Črnomlju za bokal petroleja 3 metre platna. Avgusta 1918 pa je »neki črnomaljski trgovec ponujal 2 litra petroleja za 1 mernik šenice.«²⁸⁷

Pomanjkanje

Zaradi vojne, ki se kljub najbolj pesimističnim napovedim ni končala že po nekaj mesecih, je bila ovirana preskrba prebivalstva z osnovnimi življenjskimi artikli (sol, sladkor, moka, meso, petrolej ipd.). Deželna vlada v Ljubljani je že 11. marca 1915 izdala poziv, ki je opozarjal ljudi, naj varčujejo z živili, posebno z moko in kruhom.²⁸⁸ Nenehne nabiralne akcije v naturi in denarju za potrebe invalidov, beguncev in Rdeči križ ter obvezne oddaje živine, sena in žita pa so kljub temu, da so bile določene enotne odkupne cene, močno prizadele gospodarsko trdnost posameznih kmečkih družin. Potrebe vojaštva so bile velike, uvoza ni bilo, za obdelovanje zemlje pa je primanjkovalo delovne sile in živine.

Civilno prebivalstvo je najprej in najbolj boleče prizadelo pomanjkanje kruha. »Ko je bil 17. novembra (1914) semenj v Metliki, ni bilo na vsem trgu nikjer kruha na prodaj, kakor drugokrat. Tudi po drugod se ne dobi kruha po krčmah, kakor npr. v Gradacu, v nobeni krčmi. V Črnomlju se dobi kruh samo po krčmah, samo če kdo pije. Pri nas se dozda še dobi v krčmi pri Mih. Grabrijanu, pa je hlebec za 40 h pol manjši kakor je bil pred vojsko. 19. novembra prišla je neka Hrvatica h Grabrijanu po kruh, kupila ga je naenkrat za 40 K, ker ga tudi na Hrvatskem ni dobili.«²⁸⁹

Pomanjkanje kruha so najbolj občutili meščani, saj so bili kmetje »še najbolj preskrbljeni s hrano in kruhom, katerega imajo, vsaj v naši župniji, menda še po vseh hišah, med tem, ko ga nimajo po mestih skoraj nikjer in marsikje hudo stradajo, prav posebno še kruha.«²⁹⁰ Ko je imel 22. junija 1915 v Črnomlju sejo okrajni šolski svet, katerega član je bil tudi Šašelj, je ta vzel s seboj »kruha v žepu«, saj ga v gostilnah ni bilo več mogoče dobiti. Tudi leta 1916 »neka oseba ni mogla dobiti v vsem Črnomlju nobenega kruha, niti ne za 10 h. Ljudje ga morajo seboj jemati, če kam gredo npr. v Črnomelj ali Metliko.«²⁹¹ Spomladi 1917 je zmanjkalo kruha tudi na kmetih, saj ga v nekaterih hišah adlešičke župnije niso imeli »že od jeseni sem.«²⁹²

Slaba preskrba s kruhom je bila tesno povezana s pomanjkanjem moke oziroma njenih nadomestkov. Tako je v Črnomlju v začetku januarja 1916 zmanjkalo čiste pšenične moke, bila je celo prepovedana.²⁹³ Namesto nje so trgovci prodajali vojaško moko, ki je bila mešanica pšenične moke, ječmena, rži, koruze in zmletega krompirja. Maja ni bilo več niti te moke, zato so morali prenehati z obrtjo celo eden izmed dveh mestnih pekov. Oktobra so bile ustane »močne karte, samo žalibog premalo kart so dali in še manj moke. Naš aprovišalni aparat čisto odpovedal.«²⁹⁴

Leta 1915 je zaškripalo v preskrbi z mesom. Da bi se pomanjkanje vsaj malo ublažilo, niso smeli mesarji v Črnomlju ob torkih in petkih »mesa prodajati in tudi krčmarji ne kuhati. V torek, 1. junija, ko je bil semenj v Črnomlju, nismo mogli dobiti v Črnomlju govedine in smo morali poslati ponjo v sredo.«²⁹⁵ Konec meseca ni bilo v Črnomlju moč kupiti teletine in svinjine. V soboto, 10. julija, »tudi ni več ubil nobeden mesar govedi, in ni bilo dobiti govedine, četudi so 3 mesarji v Črnomlju.«²⁹⁶

Preskrba z mesom je bila slaba tudi leta 1916, zato ni bilo marca večkrat govedine kar po ves teden. Andrej Lackner, »posestnik hotela v Gradu, jo dobiva iz Viniče. Pred nekaj dnevi se je pa peljala krčmarica Kambičeva iz Črnomlja z železnico nalašča v Semič po govedino.«²⁹⁷

Junija 1917 je Šašelj »prosil glavarstvo, da bi smel dobiti za Telovo v Črnomlju 1 1/2 kg govedine in 2 kg teletine. Glavarstvo pa mu je dovolilo od vsakega mesa po 1 1/2 kg, a dobil je od mesarja samo 1 kg govedine, a teletine pa nič, ker telet niso klali.«²⁹⁸ Avgusta 1918 so v Črnomlju dobili meso »samo enkrat na teden po 9 K kilo.«²⁹⁹ Kljub visoki ceni, je bila kvaliteta mesa slaba, »če bi nam kdo v miru tako meso ponujal, kakor ga sedaj jemo, bi ga zaprli, pa sedaj je vse dobro.«³⁰⁰

²⁸⁵ KA IV, 14.

²⁸⁶ KA V, 144—145; trgovino je zaprl 1. 10. 1917 zato, ker je zmanjkalo prodajnih artiklov.

²⁸⁷ KA V, 185.

²⁸⁸ KA V, 240—242.

²⁸⁹ KA IV, 200.

²⁹⁰ gl. op. 203.

²⁹¹ KA IV, 325.

²⁹² KA V, 35.

²⁹³ KC 6. 1. 1915.

²⁹⁴ KC 10. 10. 1915.

²⁹⁵ KA IV, 268.

²⁹⁶ KA IV, 278.

²⁹⁷ KA IV, 337.

²⁹⁸ KA V, 70.

²⁹⁹ KC 11. 8. 1918.

³⁰⁰ ibidem.

V trgovinah je začelo primanjkovati tudi soli. Sredi maja 1915 je bilo v Črnomlju »že prav teško dobiti soli. Trgovci jo dajejo samo po 1/2—1 kg.«³⁰¹ Leta 1917 so 25. novembra prodajali sol samo »v eni sami prodajalni, pa samo po 1/2 kg za eno družino.«³⁰² Nekaj dni kasneje je soli v Črnomlju zmanjkalo, imeli pa so jo še v trgovini na Vinici.³⁰³ Tudi po končani vojni preskrba s soljo ni bila zadovoljiva. Januarja 1919 je bilo »ljudem prav hudo za sol, katere ni nikjer dobiti, posebno še zdaj ko koljejo in meso nasoljajo, in je vrhu tega še prav toplo vreme.«³⁰⁴

Sredi leta 1915 je v Črnomlju zmanjkalo sladkorja. Tako »6. julija, ko je bil semenj (petrovsko senje), ni bilo dobiti v vsem Črnomlju, v nobeni prodajalni, ne 1 kg sladkorja.«³⁰⁵ V septembru so pošle zaloge tudi na Vinici.

Pomanjkanje osnovnih prehrabnih artiklov so skušale oblasti ublažiti tako, da so poleg kart za moko novembra uvedli še karte za kavo, mast, olje. »Pa kaj pomagajo, ko na nje nič ne dobimo.«³⁰⁶ 1. septembra 1917 so bile uvedene tudi karte za meso; takrat so bile »za vse že karte, samo malo se na nje dobi.«³⁰⁷

Skozi celo vojno je trajalo pomanjkanje petroleja. Njegova cena je neprestano rasla, a kljub temu je bila oskrba neredna. V začetku leta 1915 so Adlešičani štedili petrolej zato, ker je bil drag, septembra pa ga »ves mesec ni bilo dobiti ne v Črnomlju, ne na Vinici, pa tudi drugodi ne, v nobeni prodajalni. Na Vinici ga je dobil en trgovec in dva v Črnomlju po enkrat, pa le po en sodček, ki so ga pa razprodali že čez par ur, četudi ga niso dajali več, kakor samo po pol litra odjemalcem.«³⁰⁸ Oktobra je bila stiska za petrolej v Črnomlju tako velika, da so ga hodili nekateri krast celo v cerkev.³⁰⁹

V začetku novembra 1916 ni bilo petroleja v nobeni prodajalni v Črnomlju. Širile so se celo govorice, da ga sploh ne bo več moč dobiti, »ker bo vojaška oblast vsega vzela in rabila.«³¹⁰ Končno so 18. decembra »dobili trije črnomaljski trgovci čez dalj časa zopet nekaj sodčkov petroleja. Prodavati pa so ga začeli šele 20., ker je bil 19. kvaterni semenj v Črnomlju. Ta dan je bilo zaradi petroleja toliko ljudi v Črnomlju, kakor skoraj ob semnju. Nekateri so bili že ob 5. zjutraj pred prodajalnami, drugi so celo prenočili v Črnomlju v torek zvečer, samo da bi bili preje prišli na vrsto. Naval ljudi je bil tak, da so enemu trgovcu ubili šipe na vratih, drugemu škodo naredili v prodajalni, ubili in strli so tudi več steklenic. Nazadnje niso hoteli pa več dajati petroleja in veliko ljudi je šlo domu, da ga niso dobili ne kaplje. Davali pa so ga ljudem samo po 1/2 litra.«³¹¹

Oktobra 1917 so ljudje dobivali petrolej »le na izkaznice ali karte in sicer samo po 1/2 kg na mesec.«³¹² Čeprav je bil petrolej na karte in njegova količina pri nakupu točno določena, ga ljudje niso mogli kupiti, ker ga v trgovinah niso imeli. Adlešičani so ga dobili šele 9. januarja 1918 »čez kake dobre 3 mesece zopet enkrat in sicer samo po 1 liter vsaki gospodar in to v prodajalni v Gribljah.«³¹³ Septembra je bilo pomanjkanje petroleja tako veliko, da v adlešički župni cerkvi ni več gorela večna luč. Nekaj dni pred božičem je šel župnik »sam na pavarstvo v Črnomlju, da bi ga dobil kaj več vsaj za praznike. Pa ga je dobil samo 1 litr za cerkev, župni urad in zase.«³¹⁴

Pomanjkanje petroleja je ljudi zelo pri delo, saj so bili »cele noči v temi in ne morejo po noči prav nič delati posebno ženske ne presti.«³¹⁵ Ker konec leta 1918 ni bilo petroleja, zmanjkalo pa je tudi sveč, je bilo ljudem »prav hudo za svečavo, posebno po hišah, kjer imajo bolnike ali mrličje.«³¹⁶ V Adlešičih so pomanjkanje petroleja premostili tako, da so si znova svetili z lučmi »t. j. s trskami, kakor so si svetili nekdanj t. j. pred kakimi 50. leti, ko še ni bilo petroleja.«³¹⁷ Nekateri so za svečavo uporabljali tudi mast ali maslo, drugi pa še brinjev cvet.

Omenila sem že, da je poleti 1916 prizadela Belo krajino strašna suša, ki je povzročila veliko pomanjkanje hrane. Že junija niso imeli v Adlešičih in okolici »razun strni, skoraj kaj kuhati, posebno tisti, katerim so pošle stare zaloge, ni bilo ne krompirja, ne fižola, ne zelja. Tako beraško kakor letos še niso živeli po belokranjskih župniščih.«³¹⁸ Težko je bilo tudi s prehrano živine in prašičev. Tisti, ki so imeli vino-graduate »so obirali vsaj trtno listje, trčevino in to kuhali. Drugi pa so morali obirati leskovino, bezgovino, listje od črešenj in lip in brati osat, plevel in koprive, da so imeli kaj.«³¹⁹ Še težje je bilo za krmo pozimi. Živini so polagali osoljene »klasunce«, koruzne storže. Vdova iz Gorenjcev je, ker ji je zmanjkalo krme, »razstrgala najprvo stroho na svinjaku in slamo izpolagala kravi, in ko je te zmanjkalo, pa še štalo in tudi to slamo izpolagala, da ji ni krava poginila, ker krme ni mogla nikjer dobiti.«³²⁰

³⁰¹ gl. op. 184.

³⁰² KA V, 123.

³⁰³ KA V, 16.

³⁰⁴ gl. op. 150.

³⁰⁵ gl. op. 176.

³⁰⁶ KA IV, 277.

³⁰⁷ KC 1. 9. 1917.

³⁰⁸ KA IV, 294.

³⁰⁹ KC 18. 10. 1915.

³¹⁰ gl. op. 165.

³¹¹ KA V, 19.

³¹² gl. op. 92.

³¹³ KA V, 138.

³¹⁴ gl. op. 150.

³¹⁵ gl. op. 302.

³¹⁶ gl. op. 221.

³¹⁷ gl. op. 224.

³¹⁸ KA IV, 371.

³¹⁹ ibidem.

³²⁰ KA V, 55.

Še bolj kot kmete je slaba letina prizadela meščane, saj je pomanjkanje hrane zadelo celo prebivalce podeželskih mest. Črnomaljski uradniki so hodili »po bližnjih vaseh kupovat živila, kakor krompir, slanino, maslo, jajca, ječmen, moko idr. Vse jim pride prav, in so veseli, če morejo sploh kaj dobiti. Kako radi jedo tudi črni kruh, če ga dobijo kje pri kmetih, vsaj nimajo po gosposkih družinah včasih po več tednov kruha... Tako se pokori sedaj mestna gospoda, o kateri vedo povedati naši kmetje marsikaj, kako so se preje norčevali iz kmečke hrane. Ko so prodavale kmetice pred vojsko na tržne dni v Črnomlju fižol in ga ponujale črnomaljskim gospe, tedaj je morala večkrat slišati ena ali druga: 'Saj nisem prasica, da bi fižol jela.' Kolko bi ga pa dan danes rade jedle, pa ga nimajo! V Karlovcu pa so rekli Karlovčani našim ljudem, ki so ob petkih jedli po krčmah fižol in kislo zelje: 'Tako hrano imajo pri nas prasci, mi pa jemo juho in meso.' Neka uradnikova gospa iz Črnomlja je rekla naši kmečki ženi, ki je videla črni kruh v hiši: 'Ubog kmetje, ki morate jesti črni kruh! Jaz bi pa raje umrla, kakor pa jedla črni kruh!' Kako rada bi ga pa jela danes, da ga ima! Neki naš župljan, ki je brivski mojster na Dunaju, in je bil pred par leti doma, je rekel svoji sestri, ki je zamesila kruh z vodo: 'Moja žena pa ne zna kruha zamesiti z vodo, ampak samo z mlekom.' Letošnjo jesen pa je njegov sin, ker je oče v vojski, že parkrat pisal sorodnikom v naši župniji, da naj jim pošljejo kaj živil, naj bo, kar hoče, ker trpijo veliko pomanjkanje.«³²¹

Slaba letina in neprestane obvezne oddaje, mrzla in dolga zima, vse to je bilo vzrok, da je bilo spomladi 1917 izredno težko za hrano. Zaradi pomanjkanja ni prišlo na velikonočni blagoslov jedi v adlešički župniji »kakih 12 hiš, samo v Tribučah kakih 7 ne. Vzrok je deloma ta, ker nekateri zaradi velike vode niso mogli smleti za kruh in pogače, nekateri pa sploh niso imeli iz česa peči kruha, vsaj že v marsikaterih hišah trpijo pomanjkanje, nekateri že od jeseni sem, drugi od Božiča, ker kruha nimajo. Pa tudi druge hrane imajo po malo, ker je marsikaterim po zimi krompir zmrznil, da nimajo kaj kuhati, drugi so ga pa dobili tako malo, da ga bodo imeli komaj za seme, in ga tudi ne kuhajo. Še slabše pa je s fižolom. Po nekaterih hišah imajo skoraj edino zelje in repo za hrano.«³²²

Z velikim upanjem pričakovana letina v letu 1917 je propadla, saj sta poleti znova vladali huda vročina in suša, julija pa je toča potolkla vinograde. Ljudje v adlešički župniji skoraj niso imeli poleti »kaj kuhati in jesti, ker vsled strašne vročine in suše skoraj nič ne raste. Imajo samo krompir, seveda letošnji, katerega pa bodo že precej izkopali in pojedli, predno bo zrel, in pa fižol, pa le nizki, ker nakolenca ni skoraj nič vsled suše, da večinoma še semena ne bomo imeli.«³²³ Za hrano je bilo tako težko, da je Šašelj zaprosil »slavno ckr. okr. glavarstvo, da bi mu blagovolilo dovoliti, da sme meseca avgusta in septembra dobivati pri mesarju v Črnomlju ob sobotah po 1–2 kg govedine, ker vsled strašne suše tu nič ne raste in nima kaj jesti, razun krompirja.«³²⁴ Zaradi slabe letine so nekateri kmetje že v prvih zimskih mesecih »trpeli pomanjkanje, posebno ker imajo malokje kruha, sreča pa je, da so imeli večinoma dosti sadja, katerega so veliko nasušili, kakor morda še nikdar preje, ki jim bo veliko zaleglo, bodisi kuhano, ali surovo.«³²⁵

Dve slabi letini je občutil tudi Šašelj. V župnišču so 1917 živeli »skromno, kakor še nikdar. Župnik ni jedel govedine od Božiča do velike nedelje, toraj 3 mesece in pol. Jedel je toraj včasih kokošjo juho, par tednov, ko je kragulj zaklal kokoši, pa smo jih potem otehi... Druge dni pa večkrat ječmen ali ričet s kožami, ali suho meso z zeljem, ali tudi zelje z žganci ali krompirjem, včasih pa tudi samo kašo s krompirjem in oblicah. Zvečer pa fižol s kisom, mlince, kašo, ali pa tudi samo orehe s kruhom in vinom.«³²⁶ Tudi 1918 ni bilo dosti bolje, saj »mesa skoraj nismo poznali razun včasih svinjskega suhega. Jeli smo večkrat ječmen, ki smo ga zamenjali za šenico, s kožami. Včasih široke rezance s par jajci. Včasih tudi samo kašo s krompirjem. Rešilo pa nas je zelje, katerega smo imeli k sreči celo kad zatrpanega še od leta 1916., in pa gobe. Te smo jeli potem sveže, posebno so jih jele skoraj vsaki dan težakinje, včasih celo večkrat na dan, ali pa smo jih sušili, katere smo potem jeli na juhi, posebno s žganci, kadar smo imeli kake goste.«³²⁷

Veliko pomanjkanje v letih 1916 in 1917 je v adlešičko župnijo prignalo »vsakovrstne berače in prosjake,«³²⁸ ki so prihajali »iz različnih krajev prosit živil in hrane.« Najprvo so se oglasili vojaki. Tako je 19. in 20. marca 1917 prišlo iz Črnomlja, »kjer je več sto vojakov, kakih 20 vojakov v naše vasi Tribuče in Pribince prosit ljudi kruha in drugih jedi. Hodili so od hiše do hiše.«³²⁹ 24. julija so prišle v Adlešiče »3 prosilke iz hrv. Primorja od Reke, 30. julija 3 goriške begunke, ki bivajo v Črnomlju, in 31. julija zopet 4 iz hrv. Primorja, toraj v 8 dneh 10.«³³⁰ Prosilke so prihajale tudi avgusta. Tako jih je bilo 3. avgusta v Adlešičih 6 in 8. avgusta »v Adlešičih 4, a na

³²¹ KA V, 30–31.

³²² KA V, 57.

³²³ KA V, 92.

³²⁴ KA V, 82–83.

³²⁵ KA V, 137.

³²⁶ KA V, 58.

³²⁷ KA VI, 25.

³²⁸ gl. op. 323.

³²⁹ gl. op. 93.

³³⁰ KA V, 83.

Bednju pa 9 en dan.«³³¹ Večje je bilo pomanjkanje, večjo nadlogo so predstavljali be-rači in prosilke, saj »ni miru pred njimi. Imeti hočejo od nas česar sami nimamo.«³³²

Veliko pomanjkanje so trpeli vojni ujetniki, ki so živeli v Velikem Bukovju.³³³ Vojni ujetniki so kar naprej prosili in nadlegovali ljudi, »posebno še opoldan in zve-čer pri jedi, da skoraj ne morejo pojesti pred njimi in to največ v Tribučah in na Bednju. Ženske tudi pripovedujejo, kako so jih prosili repe in korenja, ko so posprav-ljale ž njiv in da so oboje kar surovo jedli, včasih tudi nelupljeno. Po hišah pa jih prosijo tudi krompirja, ki ga kuhajo v loncih ali kotlih svinjam.«³³⁴ Zaradi velikega pomanjkanja, ki je vladalo v taborišču, so vojni ujetniki neusmiljeno kradli pridelke z njiv, vdiral v zidanice, hleve in shrambe. Vse to pa je že itak težak položaj civil-nega prebivalstva samo še slabšalo.

Summary

THE ECONOMIC LIFE OF BELA KRAJINA DURING WORLD WAR I

Marinka Dražumerič

The purpose of the article is to present the economic life of the people who, during the First World War, lived far behind the front line and were hence not di-rectly involved with the »winds of war«. In their life and work, however, they suf-fered the indirect consequences of the four-year warfare.

The research covers the period between the autumn 1914 and the beginnings of 1919, and focuses on the area of the Adlešiči Parish in Bela krajina and, for the sake of comparison, on Črnomelj. The information has been principally obtained from two sources: the Chronicle of the Adlešiči Parish and the Chronicle of the Črnomelj Pa-rish. Certain data have been checked over in the newspaper Dolenjske novice.

Soon after Austria-Hungary had gone to war civilians began to collect various resources for soldiers' benefit. People would volunteer to provide food, clothes and money for the Red Cross, refugees, widows and orphans, invalids, and others. In ad-dition to such whip-rounds, government war loans were floated. Apart from voluntary donations a compulsory delivery of cereals, hay, cattle, and potatoes was imposed to cover government expenses. Although farmers were in a way reimbursed for the goods they had to give away, such deliveries were, especially when accompanied by poor harvest, a heavy burden to bear.

During the First World War the peasantry in Bela krajina was attracted by a newly opened market for large quantities of food and other farm produces. On account of the loose traffic connections between Bela krajina and the rest of the world until 1914 the trading turned out to be fairly expensive. As early as in the first months of the war there was an increasing demand for food which lasted throughout the war. Farmers were thus offered an opportunity to sell at a profit everything they could spare. Consequently they started to sell dried fruit, nuts, eggs, beans, wheat, wine, brandy, cattle, pigs, and firewood. In addition to the money obtained by selling food there was also the money that soldiers' families received as a kind of support. So these were the times when large sums of money were passing daily through farmers' hands. Some of them would put their money in a bank, some would take it to their parish priest to keep it for them, others again would invest their money in war loans. Quite a few of the farmers donated their money to the church.

Owing to the war situation the prices of the basic necessities of life, especially of food, were drastically raised. The government frequently attempted to normalize the economic situation by fixing the maximum prices of individual provisions. Those who would dare not to observe the law were threatened with heavy fines. But in vain. The prices kept going higher and higher. People had to pay dearly for the basic necessities which were in addition difficult to obtain. Soon there was a shortage of flour, salt, sugar, meat, petroleum, etc. Although the government introduced ration cards which actually restricted mass consumption, the measure as such appeared essentially pointless in view of the shortage of certain goods. In trade business the principle of payment in kind was persistently gaining ground, while exorbitant prices were paid for indispensable articles.

The shortage of food was most acute in towns and in extremely depressed areas in the neighbouring Croatia. The harvest of 1916 and 1917 being poor, numbers of beg-gars and all kinds of penniless people began to arrive at Adlešiči, followed later on by the Russian prisoners of war who came from the adjacent camp to beg or at times even steal food from the farmers.

³³¹ gl. op. 323.

³³² ibidem.

³³³ V Vel. Bukovje, obsežen gozdnat predel v vzhodni Beli krajini, so julija 1919 prišli v glavnem ruski vojni ujetniki. Takrat je bil gozd last lesnega trgovca Benedika iz Zagreba. Ujetniki so krčili gozd in gradili gozdno železnico proti Črnomlju, po kateri bi transportirali les do kolodvora.

³³⁴ KA V, 120.